HEELKUNDIGE ZIEKTENKUNDE.

DOOR

J. J. PLENCK,

HOOGLEERAAR IN DE GENEESKUNDE

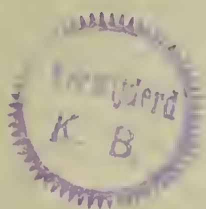
TE

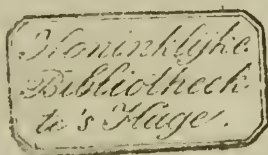
TURNAU.

Uit het Latijn en Hoogduitsch vertaald.

Te UTRECHT, bij
G. T. VAN PADDENBURG EN ZOON,
Boekverkopers achter St. Pieter.
1799.

VOORBERICHT.

Daar eene grondige kennis der ZIEKTEKUNDE en alles wat tot dezelve aanleiding geeven kan, het zij meer van verre, als ook van nabij, van zeer veel belang is, voor de geenen, wien de zorg der uitwendige ziekten is toevertrouwd, zoo zij ten minſten wenſchen op eenen vasten grond te bouwen, daar kan het niet anders, of het moet den Heelmeesteren genoegen geeven, dat ook dit werkje van den kundigen PLENCK hun daartoe eene gegronde voorlichting geeven zal.

Wij

VOORBERICHT.

Wij wenſchen dat ook dit ſtukje met dezelve graagte zal worden ontvangen als veele andere van denzelven Schrijver, en dat het mag aanleiding geeven tot eene redelijke behandeling van alle uitwendige ongemakken.

De *Heelkundige Ziektekunde* is eene wetenſchap, welke handelt over de uitwendige ziekten. *Pathologia Chirurgica.*

Zij word verdeelt

In een *Algemeene*, welke de ziekten in het algemeen, en in een *Generalis.*

Bijzondere, welke ieder derzelve afzonderlijk beſchouwd. *Specialis.*

De *Algemeene Ziektekunde* word in vijf ſtukken verdeelt.

1. Handelt over de naamen, verdelingen, en onderſcheid der ziekten. *Noſologia.*
2. Over derzelver oorzaaken. *Ætiologia.*
3. Over derzelver toevallen. *Symptomatologia.*
4. Over de kenteekenen. *Semeiotica.*
5. Over de geneezing. *Therapeia.*

Therapeia. Het Leerſtuk over de Geneezing der Ziekten word in drie deelen onderſcheiden.

Hygieine. 1. Gaat over de Levenswijs en reegeling der natuurlijke dingen.

Pharmaceutica. 2. Over de Hulpmiddelen.

Chirurgia. 3. Leert de Ziekten, door de hand alleen, of door werktuigen geneezen.

Noſologia. Het eerſte ſtuk der Algemeene Ziektekunde bepaald zich, omtrend de Benaamingen, Verdeelingen en het Onderſcheid der Ziekten.

Morbus Externus. *Een uitwendige Ziekte* is eene tegennatuurlijke geſteldheid van eenig deel des Menſchelijken lichaams.

Denominationes. De benamingen der Ziekten worden ontleend, òf van hunnen aart, of van hun voornaamſte toeval, of van hunne naaste oorzaak.

Diviſio. De verdeeling der Ziekten kan hoofdzakelijk tot deeze drie navolgende klasſen gebracht worden.

Morbi Simplices partium ſolidarum. 1. Eenvoudige Ziekten der vaste deelen.

2. Werk-

2. Werktuigige Ziekten der vaste deelen. *Organici.*

3. Ziekten der vloeijbaare deelen. *Partium fluidarum.*

Eenvoudige Ziekten der vaste Deelen, zijn tegennatuurlijke gesteldheeden, der *Eigenschappen* welke de vezelen van ons lichaam uitoeffenen. *Vires.*

De voornaamste Eigenschappen onzer lichaamsdeelen zijn; derzelver

1. Zaamenhang. *Cohæsio.*
2. Veerkragt. *Elasticitas.*
3. Prikkelbaarheid. *Irritabilitas.*
4. Gevoeligheid. *Sensilitas.*

De Ziekten der zaamenhang. *Morbi Cohæsionis.*

De zaamenhang der *eerste beginzelen*, *Elementa.* waar uit de veezelen bestaan; kan op drieërlij wijzen van den natuurlijken staat afwijken.

1. Zij kan te zwak of te weinig zijn. *Cohæsio deficiens.*
2. Zij kan te sterk of te veel zijn. *Excedens.*
3. Kan zij geheel verbrooken worden. *Soluta.*

Wen de zaamenhang der eerste beginzelen van de vezelen des lichaams te weinig of te zwak is, word zulks in de zachte deelen, eene *slapheid* der vezelen, in de harde, eene *weekheid* genaamd. *Partes molles laxitas; fibrarum Mollities.*

Is in tegendeel de zaamenhang te ſterk of te veel, dan noemt men dit in de zachte deelen: eene *ſtijfheid* of *onbuigzaamheid*, in de harde eene *brosheid*.

Rigiditas.
Fragilitas.

De geheele vernietiging der zaamenhang, maakt in de eerſte eene *verſmelting*, *wegvloeijing*, in de laatſte *asſche*, *ſtof*.

Tabus.
Pulvis.

Morbi Elaſticitatis.

De Ziekten der Veerkracht.

De Veerkracht der deelen kan of te veel, of te weinig zijn.

De al te ſterke Veerkracht word *geſpannenheid*,

Æſtuatio.

De verzwakte Veerkracht eene *werkeloosheid* der veezelen genaamd.

Inertia.

Morbi Irritabilitatis.

De Ziekten der Prikkelbaarheid.

De Prikkelbaarheid der ſpierveezelen kan op vierërleiwijze eene Ziekte veroorzaaken; zij kan namentlijk, of te ſterk, of te zwak, of in beweeging te licht aangedaan, of geheel onbeweeglijk zijn.

De te ſterke Prikkelbaarheid word eene *al te groote beweegbaarheid der Spierveezelen* genaamd.

Irritabilitas.
Mobilitas fibrarum muscularium nimia.

De verzwakte Prikkelbaarheid maakt eene *verſlapping der Spierveezelen.*

Torpor fibrarum muscularium.

Eene

Eene tegennatuurlijke zamentrekking der Spierveezelen, word kramp. . . Spasmus.

Eene tegennatuurlijke onbeweeglijkheid derzelve, lamheid genaamd. Paralyſis.

De Ziekten der gevoeligheid. Morbi ſenſilitatis.

Eene *al te groote gevoeligheid* veroorzaakt *onaangenaam gevoel*, en bij verderen voortgang *pijn*. Ingrata ſenſatio, Dolor.

Eene *verzwakte of afweezende* gevoeligheid, brengt *gevoelloosheid* voort. . . Inſenſilitas

Werktuigige Ziekten der vaste Deelen. Morbi

Zijn tegennatuurlijke geſteldheeden der *zichtbaare eigenſchappen* in de vaste deelen van ons lichaam. Qualitates viſibiles.

De zichtbaare eigenſchappen van de werktuigen onzes lichaams, zijn, derzelver getal, omtrek, grootte, gedaante, ligging, zaamenvoeging, geheelheid, zaamenhang, zelfſtandigheid, couleur, warmte, oppervlakte, zwaarte.

De Ziekten in getal. Morbi Numeri.

Kunnen tweezinds zijn, of in te groot of te klein getal.

Het getal is te groot wanneer 'er ſes vingeren, drie ballen, eene dubbelde roede of twee hoofden, gevonden worden.

Het getal is te klein, wanneer 'er eenig deel aan het lichaam ontbreekt; bij voorbeeldt, een arm, vinger, been, enz.

Morbi diametri.

De Ziekten van den omtrek.

Ook deeze kan in twee opzichten zondigen, of den omtrek der houdene deelen kan te groot, of te klein zijn.

Amplitudo morbosa. In het eerste geval word eene *tegennatuurlijke wijdte* gebooren.

Angustia morbosa. In het tweede is derzelver *engte* te groot.

Tot de eerste klasse worden zeeven zoorten gebracht.

Eurisma. 1. Eene tegennatuurlijke verweiding der Vaaten, of natuurlijke holligheeden, als bij v. b. in de waare slagader en aderspatten; in de Buikwaterzucht enz.

Phlogosis. 2. Eene tegennatuurlijke verweiding der vaaten, welke bloed of andere vochten omvoeren, gepaard met roodheid en hitte, gelijk in de ontsteeking en roode vlekken.

Anastomosis. 3. Eene tegennatuurlijke verweiding der natuurlijke openingen of mondjes der vaaten, als bij v. b. in sommige bloed-

bloedſtortingen, en in de buikringen bij Liesbreuken.

4. Eene tegennatuurlijke verweiding der pooren, in de wanden der vaaten of holligheeden plaatsgrijpende; waardoor de vochten, welke natuurlijk in dezelve opgeſlooten zijn, thans als door eene teems doorzweeten; zoodanig eene doorſijpeling heeft in alle ſterke ontſteekingen, of in alle tegennatuurlijk uitgeſette holligheeden plaats. *Diapedeſis.*

5. Eene tegennatuurlijke opening der vaaten of holligheden, als bij v. b. eene verwonding der bloedvaten, of der holligheden van het bekkeneel, borst, of buik. *Diæreſis.*

6. Eene ſcheuring der bloedvaten of holligheeden, bij v. b. eene doorbraak van de Navel, bij eene buikwaterzucht; eene breuk der gewrichtsbanden bij ontwrigtingen, der aderen in aderſpatten, der ſlagaderen in de ſlagaderſpatten. *Rixis.*

7. Eene tegennatuurlijke doorſlijting of doorvreeting van eenige holte, het zij door eene ſcherpte, brandmiddel of zweer. *Diabroſis.*

Angustia morbosa. Tot de Ziektens van het tweede zoort of die uit eene tegennatuurlijke engheid ontstaan, behooren insgelijks zeven soorten.

Emphraxis. 1. Eene verstopping van de uiteindens der vaaten of leibuizen, veroorzaakt door eene ophooping van eenig vocht in de vaaten of buizen zelve.

Stenochoria. 2. Eene toesluiting der weegen of buizen, door eene verdikking van de wanden der buizen zelve; dus gebeurt het somwijlen dat de opzwelling of uitzetting van de binnenste rok des Slokdarms, der Pisweg, of der Scheede, eene bezetting deezer openingen te weeg brengt.

Thlipsis. 3. Eene drukking der vaaten of holligheid, te weeg gebracht door eene oorzaak buiten het vat of de holligheid zelve geleegen. Zo kan een knoestgezwel onder den Oxel, door zijne drukking den Armslagader in zijne werking beletten, den aanvoer van bloed naar den arm verhinderen, en eene uitdrooging te weeg brengen.

Contractilitas Cavitatis. 4. Eene tegennatuurlijke zaamentrekking en toesluiting van eenige buis of

of weg, veroorzaakt door deszelfs eigene zaamentrekkende kragt; dus brengt eene te zaamgetrokke Pisbuis, eene belette pisloozing te weeg.

5. Eene tegennatuurlijke zaamenvalling of toesluiting der vaaten of buizen, bij v. b. in de Navelvaaten na de geboorten. *Synizesis. Collapsus.*

6. Eene tegennatuurlijke zaamengroeijing der vaaten of weegen, zo als men bij voorbeeld in den ouderdom ontwaard. *Symphisis.*

7. Eene al te geringe opening der buizen, welke natuurlijk geöpend zijn moeten, bij v. b. in de verënging der Voorhuid, of te kleine opening in den Rechten darm. *Angustia aperturæ.*

De Ziekten in grootheid. *Morbi Magnitudinis.*

De natuurlijke groote der deelen kan of overmaaten groot, of te klein zijn.

De vermeerderde omtrek van eenig deel, word *Zwelling* of *Gezwel* genaamd; hier toe behooren dus alle zoorten van tegennatuurlijke gezwellen. *Tumor, Intumescentia.*

De verminderde omtrek of grootheid word *vermagering*, *verdorring* genaamd, dit *Aridura.*

dit ziet men ſoms in het Been of aan den Arm.

Morbi figuræ.

De Ziekten in gedaante.

De gedaante van eenig deel met betrekking tot deszelfs natuurlijke geſteldheid, verſchild nu eens in zijne maat, dan eens in dikte of veranderde gedaante: dus kan eene vermeerderde omtrek of platheid van het hoofd, een *langwerpig hoofd*, integendeel deszelfs verminderde oppervlakte een *klein hoofd* voortbrengen; even eens kan zulks plaats hebben met opzicht van alle de afmeetingen van eenig deel of afwijkingen van de natuurlijke geſtalte, dus bij voorbeeld kan 't Hoofd ſcheef, de Hals krom, de Ruggegraat gebogcheld, de Dijen en Beenen geboogen zijn.

Oblongum Caput.

Parvum Caput.

Morbi Situs.

De Ziekten uit eene veranderde ligging.

Ook deeze kan, of met opzicht tot de plaats waar, de holligheid waarin, of richting welke natuurlijk plaats hebben moet, tegennatuurlijk zijn.

Error Loci.

In het eerſte geval word eene *verkeerde plaatzing* gebooren, bij v. b. een Tand uit het Verhemeltte, de Teeldeelen vlak onder de Navel, of omgekeerd.

In

In het tweede, eene *plaatsverlaating*, bij v. b. in de Breuken, Uitzakkingen, Ontwrichtingen en Verſtuitingen. *Ectropia.*

In de derde plaats, wen de deelen hunne natuurlijke richting verliezen, ontſtaat 'er eene *ſcheevheid*, bij v. b., des Hoofds, der Tanden of van de Baarmoeder. *Obliquitas.*

De Ziekten der zaamenvoeging. *Morbi Nexus.*

Deeze is ſoms te zwak, ſoms te ſterk; in het eerſte geval word 'er eene al *te groote beweegbaarheid*, vooral in de Gewrigten, in het tweede eene *ſtijfheid* of geheele *zaamengroeijing*. *NimiaMobilitas.* *Rugiditas.* *Ancyloſis.*

De Ziekten des geheels. *Morbi Continuitatis.*

In ſommige gevallen worden de deelen die geheel zijn moesten tegennatuurlijk geſcheiden; in andere word het natuurlijk geſcheidene, tegennatuurlijk vereenigd gevonden; het eerſte heeft plaats, zo wel in de zagte als harde deelen, en deezen bij voorbeeld in alle Wonden, Zweeren, de Hazemond enz. *Solutio Continui.* *Continuitas ſoluti.*

In geene in de Beenbreuken, Splijtingen en Bederf.

De

De tegennatuurlijke vereeniging vind men in den gesloote Aars, Scheede, Roede.

Morbi Consistentiæ.

De Ziekten der zaamenhang.

Induratio. De te groote zamenhang der deelen onderling, word *verharding* genaamd, bij v. b. in de Verharde en Beengezwellen. Wen integendeel de zaamenhang te gering is, spruit hier uit eene *weekheid;* dit ontwaard men, in het vochtgezwel, ettergezwel en koud vuur.

Mollities.

Morbi Substantiæ.

De Ziekten der zelfstandigheid.

De zelfstandigheid der deelen word dikwerf wonderbaarlijk verandert, dus ziet men de zachte deelen verwisselen in Kraakbeen, Been, Beenweer, Aarde, Weeldrig vleesch, Vetklomp, Knoestgezwel, Rotstoffe en bij omkeering de Harde in Pap en Vleeschachtige klompen.

Morbi Coloris.

De Ziekten der Couleur.

De natuurlijke couleur word soms geheel en al verandert, of is afweezig; het eerste gebeurd, bij Ontsteeking, alwaar de natuurlijke couleur in een tegennatuurlijke roode; bij het Koudvuur in een pair-

pairſche; bij Beenbederf, of Drooge verſterving in een zwarte, veranderd word.

Het verlies der natuurlijke couleur doet zich ſoms voor, na Wonden of Zweeren of diergelijken.

De Ziekten van warmte. *Morbi Caloris.*

Deeze is of ſterker als natuurlijk bij v. b. in de Ontſteekingen, of geheel vernietigd, bij v. b. in het Koudvuur.

De Ziekten van opperylakte. *Morbi Superficici.*

Een te groote *ruuwheid* ziet men veelvuldig in Puisten, Blijnen, Blaaderen en Schilfers. *Scabrities.*

Een al te groote *gladheid* word nu en dan in eene te vroege kaalheid waargenomen. *Glabrities.*

De Ziekten der zwaarte. *Morbi gravitatis.*

De tegennatuurlijke vermeerderde *zwaarte* komt in Ontſtookene deelen.

De tegennatuurlijke ligtheid, in het Luchtgezwel over het geheele lichaam, en hier van daan dat *verrotte* lichaamen op het water drijven. *Levitas.*

De

Morbi partium Fluidarum.

De Ziekten der vloeibaare deelen.

De vochten van ons lichaam kunnen zondigen,

Quantitas. 1. In derzelver Hoeveelheid.

Cohærentia. 2. ——— Zaamenhang.

Acritas. 3. ——— Scherpte.

Degeneratio. 4. ——— Ontaarting.

Miſcela. 5. ——— Mengeling.

Retentio. 6. ——— Ophouding.

Excretio. 7. ——— Uitloozing.

Secretio. 8. ——— Afſchijding.

Motus. 9. ——— Beweeging.

Morbi quantitatis.

De Ziekten van de hoeveelheid.

De hoeveelheid van bloed kan te groot of te klein zijn. Het eerſte noemt men *Volbloedigheid*, *Volheid*. *Plethora.*

Keneangia. Het tweede *Bloedleedigheid*, ontruiming der vaaten.

Deeze volheid, kan of algemeen in alle de vaaten plaats grijpen, of maar alléén in bijzondere deelen; hierom word zij in eene *algemeene* en *bijzondere* verdeeld. *Univerſalis, Particularis.*

Nu

Nu eens word deeze volheid in der daad door eene vermeerderde hoeveelheid van goed bloed, of andere vochten veroorzaakt en dan noemt men zulks eene *waare volheid.* *Vera.*

Soms worden de vochten alleen maar verdunt en uitgezet, en dan word 'er eene *onwaare* volheid gebooren. *Spuria.*

Desgelijks kan een *gebrek* van goed bloed ook over het geheele lichaam of in eenig bijzonder deel plaats grijpen, en ondergaat dus dezelve onderdeeling als de volheid.

De Ziekten uit den zaamenhang.

De eerſte beginzelen, welke onze vochten zaamenſtellen, kunnen onderling te naauw vereenigd zijn, waar door eene *Verdikking* gebooren word, of te weinig zaamenhangen, en hier door word eene te groote *Dunheid* veroorzaakt, of derzelver vereeniging laat eene geheele *afſcheiding* van ééne of meer dier zaamenſtellende beginzelen toe. *Spiſſitudo.* *Tenuitas.* *Seceſſus.*

De verdikking ontſtaat, of uit eene gebrek der waterachtige deelen, en word *eenvoudige*, of wen eene Zwartgallige, Lijmachtige of Ontſteekenachtige ongeſteldheid 'er bij komt, *zaamengeſtelde* genaamd. *Simplex.* *Compoſita.*

Zo

Zo is ook de *verdunning*, welke alleen door eene overvloed van waterachtige deelen veroorzaakt word, *eenvoudig*, daar alle bijkomende ſcherpte dezelve *zaamengeſteld* maaken.

Wanneer integendeel ſommige deezer beginzelen te gemakkelijk van elkander ſcheiden, daar zij natuurlijk met elkander moesten vermengd blijven; bij v. b. wen van de algemeene bloedshoeveelheid, of het Water, of Zout, of Olie, of Slijm, of Aardachtige zich afſcheid, zo worden hier door verſchillende Vochtsontaartingen gebooren, welke in het Leerſtuk over de Oorzaaken der Ziekten zullen behandeld worden.

Morbi acritatis.

De Ziekten uit ſcherpten.

Wanneer onze vochten tegennatuurlijke hoedanigheeden ontvangen, welke tevens aan dezelve een prikkelend vermogen geven, worden dezelve *ſcherptens* genaamd. *Acritates.*

Deeze ſcherptens zijn *gemeene* of *eigenſoortige*. *Vulgares, Specificæ.*

De gemeene ſcherptens zijn.

Acida. *Eene zuure.* Wanneer een te groote hoeveelheid Zuurzout in de vochten huisvest.

Eene

Eene *Loogzoutige*, wanneer het vlugge Loogzout te veel is. *Alcalina.*

Eene *Armoniaczoutige*, wanneer het Zout, het geen eigenaartig in onze Vochten hoort, overvloeid. *Ammoniacalis.*

Eene *Peekelachtige*, wanneer het gemeene Zout in te groote hoeveelheid aanweezig is. *Muriatica.*

De eigenzoortige Scherpten zijn: *Specificæ*

1. *Die der ſleepende Ziekten.* *Morbi Chronici.*

Als de Scheurbuikige, Veneriſche, Giggige, van het Voeteuvel, Zinkenachtige, Kropzerige, Knoestachtige, Kankerachtige, Zweerachtige, van 't Beenbederf, Schurftige, Lazerijachtige en van den Poolſche Vlegt.

2. *Die der heete Ziekten.* *Morbi acuti.*

Als der Kinderpokjes, Mazelſmet, Roodgrond, Roos-, Pest-, Rot-, Heete- of Tusſchenpoozende Koortzen.

De Ziekten uit ontaarting der vochten. *Morbi Degenerationis.*

De Vochten, welke natuurlijk in ons lichaam huisvesten, kunnen, zonder eenige

ge kennelijke geweldige oorzaak, van hun natuurlijken aart veranderd worden.

Zodanige veranderingen worden *Ontaartingen* genaamd, en huisvesten, of in de zogenaamde Eerſte Wegen, alwaar zij *Onzuiverheeden*, of in de Vochten zelve, alwaar zij *Kwaadzappigheid*, *Bederf der Vochten* genaamd worden; zodanige *Vochtontaartingen* beſtaan

Rancescentia. 1. Of in een bederf der olieachtige deelen, welke natuurlijk onſcherp zijn, in een ſcherp vocht, zo als men bij v. b. in bedorve Booter ontwaard.

Putrescentia. 2. Of in een geheele Ontaarting van Bloed of andere Vochten van ons Lichaam, in een dun en ſtinkend vocht, zo als men in een dood lichaam, of eenig verſtorven deel van het zelve, beſpeurd.

Purulescentia. 3. Of de vochten, welke Lijmaartig en aan Verdikking onderworpen zijn, ontaarten in een wit ſcherpeloos vocht, *Etter* genaamd.

1. De *Etter* nu is goede en waare Etter, wanneer dezelve ſmaakeloos en zonder reuk, de zelfſtandigheid heeft van Room van Melk, geelachtig van Couleur, zwaarder dan Water

ter, in het Vuur brandbaar is en na een voorafgaande Ontſteeking, Wond of *Zweer*; kennelijk word.

2. De *Etter* is kwaad, als dezelve de tegenovergeſtelde eigenſchappen bezit, dus dun, ſtinkend, ſcherp, groen, zwartachtig of bruin is, dit word ook *Bloedige Etter* of *Scherp Water* genaamd. *Sanies Ichor.*

3. De *Etter* word onwaare genaamd, welke eene geele Slijm gelijkt, in het Vuur niet brand, noch eene voorafgaande Ontſteeking of Wond als Oorzaak erkend, deeze ziet men in de Verkoudheid, den Druipert, onwaare Traanfistel, en den witte Vloed.

De Ettervorming is tot nog toe duiſter, de *Geleiachtige* aart der wei in Wonden, Zweeren, en bij Ontſteeking, uit de ontſtooke Vaaten als uitzweetende, en zich vermengende met de Olieachtige deelen des Vetroks, ſchijnt de zelfſtandigheid des Etters te vormen; de Onwaare Etter is onbrandbaar wegens gebrek aan Olie. *Pyogenia.*

Crusta inflammatoria. 4. *De ontsteeken Korst*, is eene tegennatuurlijke Ontaarting van het wij of lijmachtige gedeelte des Bloeds, in een wit en taaij Vocht, het welk de oppervlakte van het Bloed, in Ziekten, van een ontsteekenachtigen aart, uit de aderen des Lichaams getrokken, bedekt.

Cancrescentia. 5. *De Kankerwording*, is eene verandering van de opeengehoopte vochten in het Knoestgezwel, in eene eigenzoortige Scherpte, welke alleen in den Kanker plaats heeft.

Acrescentia Bilis. 6. *De scherpte der Gal*, is eene bijzondere Ontaarting der Galle.

Atra bilis. 7. *Zwarte Galle*, zo als in de Zwartgalligheid en Razernije.

Acrimonia materiæ perspirabilis. 8. *De scherpheid van de stoffe welke de onzichtbaare Doorwazeming maakt*, en uit eene beletting of ophouding van deeze voorkomt.

Acrimonia urinæ. 9. *Scherpte uit eene ophouding der Pis.*

Acrimonia stercorea. 10. *Scherpte uit eene ophouding der Drekstoffe.*

11. *Scherp-*

11. *Scherpte welke uit de opſlorping in Zweeren*, en omvoering van deeze door den gemeenen Vochtſtroom, veroorzaakt word. *Acrimonia ulcerum.*

12. *Onzuiverheid der eerſte weegen*, deeze kan meenigvuldig zijn, of zij word voorgebracht door zuure, rottige, gallige, ſterke, lijmachtige, zoute, raauwe, ſpecereiachtige, ſcherpe, aardachtige, windrige, vergiftige of met wormen bezette zelfſtandigheeden; naar welkers verſchillende Aart, derzelver onderſcheide Benaamingen ontleend worden. *Saburra primarum Viarum.*

13. Eindelijk behoort hier toe die *ontaarting der vochten*, waardoor zij dan eens de overeenkomst met Honing, Pap, Vet, dan eens met die van Kraakbeen, Been, of Aarde, erlangen. *Degeneratio liquorum.*

De Ziekten van onderlinge Mengeling. *Morbi miſcelæ.*

Deeze worden gebooren, wen de eerst zamenſtellende deelen onzer vochten met elkander kwalijk vermengd zijn. Hiertoe

dierhalven worden de volgende ongesteldheeden gebracht, als te groote

Aquositas. 1. Waterachtigheid, wanneer 't Water te veel is, gelijk in de Waterzucht.

Oleositas. 2. Of wen 'er te veel Olij aanweezig is, gelijk in de te groote Vetheid.

Chylositas. 3. Of wen de Melk overvloed, zo als bij Kraamvrouwen.

Glutinositas. 4. Of wen Slijm te veel is, gelijk in koude slijmerige Gestellen.

Cruositas. 5. Of wen het roode gedeelte des Bloeds overvloed, gelijk in de bloedrijkheid.

Gelatinositas. 6. Of wanneer Lijmachtige vochten de overhand hebben, zo als bij kinderen.

Terrestritas. 7. Of wanneer het Aardachtige zichtbaar is, gelijk in den Ouderdom, het Voeteuvel, en die aan Steen onderworpen zijn.

Acritates. 8. En eindelijk wanneer eenige Scherpe Stoffe boven de andere vochten kennelijk word. Zie hier over de *Scherpten.*

De

De Ziekten uit eene verdwaling van plaats.

Morbi ex errore loci.

Wen de vochten uit de vaaten waarin zij natuurlijk plagten omgevoerd te worden, nu in andere buizen tegennatuurlijk overgaan, word zulks *Verdwaaling van plaats* genaamd; dit geschied dikwerf in Ontsteekingen, als het roode Bloed overgaat in zodanige vaaten, welke anders Weij of Waterachtige vochten omvoeren.

De Ziekten uit een ophouding der vochten.

Morbi retentionis.

De belette Uitloozing van vochten welke natuurlijk uit het Lichaam ontlast moeten worden, maakt eene *ophouding*; *Retentio.* hier toe behoort de Ophouding der stoffe van de onzichbaare Uitwazeming, der Pis, Ingewands vuiligheden, van de Melk, Maanstonden, Kraamvloed, Aambijen, Etter en van alle andere Ziekte stoffe.

De Ziekten door eene uitloozing der vochten.

Morbi Ex Excretione humoris.

De Ontlasting van eenig vocht uit het Lichaam, word *uitloozing* genaamd; hier *Excretio.* toe kan de tegennatuurlijke of te groote uitloozing van Bloed uit een Wond, van

Etter uit eene Zweer, van Wije of Water uit eenig Waterachtig gezwel, gebracht worden.

Morbi Ex secretione humoris.

De Ziekten uit affcheiding der vochten.

Effusio. Extravasatio.

Eene tegennatuurlijke affcheiding van eenig vocht, is eene *uitstorting* of *uitvaating* van eenig gezond vocht uit zijne eigene vaaten in de cellen des Vetroks, of in de groote Holligheeden van ons Lichaam.

Hier toe behooren de uitvaating van Bloed in de Bloedron; van Water in Watergezwellen; van Lucht in het Luchtgezwel en van Melk in Melkgezwellen.

Metastasis.

Verplaatzing integendeel word genaamd, wen de affcheiding van eenige Ziektestoffe, naar eene andere plaats bepaald word, hier toe behooren, alle gezwellen door verplaatzing; of Scheiding der Ziekte, veroorzaakt.

Morbi Ex motu humorum.

De Ziekten uit beweeging der vochten.

De Beweeging der vochten kan of sterker zijn als natuurlijk, of zwakker, of geheel ontbreeken.

De

De te groote beweeging, over het geheele lichaam, maakt eene *overmaad van beweeging*. *Excessus in motu.*

Wen dezelve te sterk naar een zeeker gedeelte van het Lichaam bepaald word, maakt zulks eene *opéénhooping*. *Congestio.*

Wen dezelve geheel ontbreekt, word hier door een *stilstaan* der vochten gebooren. *Stagnatio.*

Eindelijk kan het ook gebeuren dat den *invoer* of *het uitvloeijen* van vochten uit, of naar zeeker gedeelte, belet word, waardoor weder andere Ziekten voorkomen. *Influxus Effluxus.*

Over de verdeeling en het onderscheid der Ziekten.

De *afloop* van iedere Ziekte word gemeenlijk in vijf *perken* verdeeld. *Decursus. Stadia.*

1. In het *begin*, of wanneer de Ziekte een aanvang neemt. *Principium.*

2. In deszelfs *aanwas*, of wanneer dezelve aanhoudend toeneemd. *Augmentum.*

3. In deszelfs *stand*, wanneer de Ziekte op zijn hoogste gevorderd is, en noch af, noch toeneemd. *Status.*

Decrementum. 4. In deszelfs *afneeming*, *vermindering*, wanneer de Ziekte minder word.

Finis. 5. In deszelfs *einde*, wanneer de Ziekte afgeloopen is, of ophoud.

Differentia. Het *onderſcheid* der Ziekten is, of *wezentlijk*, of *toevallig*.

Eſſentialis. Het *wezentlijk onderſcheid* van eene Ziekte is, waardoor dezelve in der daad van natuur verſchild, en zich doet onderſcheiden, van andere Ziekten.

Accidentalis. De *toevallige onderſcheiding* is, waardoor Ziekten van een en dezelve ſoort, onderling verſchillen.

Het is van het wezentlijk onderſcheid der Ziekten, dat derzelver bijzondere Klasſen, Zoorten, Geſlagten en Verſcheidenheid ontleend worden.

Daar in tegendeel het toevallig Onderſcheid afhangt, van den Oorſprong, Tijd, Zetel, Afloop, Aart, Leevenswijs, Sexe, Leeftijd, Luchtſtreek, en Uitkomst der Ziekten.

Het onderſcheid der Ziekten van hun oorſprong.

Origo, Cauſa. Met opzicht tot derzelver *oorſprong* of *oorzaak*, worden de Ziekten verdeeld.

1. In

1. In *Erfelijke*, *Aangeboore* en *Aangebragte*.

Erfelijke, welke van de Ouders tot de Kinderen overgaan; deeze dierhalven kunnen, of van Vaders of Moeders zijde oorfprongelijk zijn; zo kan het Venusfmet, de Steen, het Kropgezwel, of de Gezichtsverduistering, van de Ouders, op de Kinderen komen. *Hæreditarii.*

Aangeboore, welke het Kind reeds in 's moeders Lichaam verkrijgt, doch van eene andere dan erfelijke oorzaak afhangen. Hier toe behooren de Moedervlekken; het Waterhoofd, gefpleeten Ruggegraad en alle andere Wangeftalte. *Congeniti.*

Aangebrachte, welke geduurende den gantfchen levensloop in en op het Lichaam voortkomen. Hier toe behooren dierhalven, buiten de zo even opgenoemde, alle andere Ziekten. *Adventitii.*

2. In *Voornaame* of *Hoofdziekten*, en in *Bijkoomende*.

Voornaame zijn dezulke welke door geene andere Ziekten, maar door hunne eige oorzaak worden daargefteld, als Wonden, Kneuzingen, Breuken. *Primarii.*

Bijkoomende worden of door eene andere voorafgegaane, of noch aanwezig zijn-

zijnde Ziekte voortgebracht; dus word eene Ontwrichting, door een inwendig Gezwel in de Gewrigtsholte, een Zweer door eene voorafgaande Ontsteeking, en eene Blindheid na eene voorgegaane Konstbewerking veroorzaakt.

3. In *Algemeene Ziekten*, *Landziekten*, *Heerschende Ziekten*, *verspreide Ziekten.*

Pandemii. *Algemeene*, welke zonder voorafgaande *Besmetting*, veele Menschen op dezelve plaats aantasten; zo worden Krijgslieden, langs sterk stuivende weegen trekkende, bijna alle door ontsteeking der Oogen aangedaan; zo veroorzaakt eene vochtige lucht dikwerf aan veelen een zinkingachtige Tandpijn.

Endemii. *Landziekten*, welke aan een Land of Volk eigen zijn; zo is het Kropgezwel den Bewooneren der *Alpen*; de Scheurbuikige Zweeren den Zeegrensenden; de Hairvlegt, alleen den *Poolen*, eigen.

Epidemici. *Heerschende* zijn de zodaanige, welke te gelijker tijd, op dezelve plaats en veelen Menschen aandoen, dit ziet men dikwerf in de Bloedzweeren, Pestbuilen en kwaadaartige Keelontsteekingen.

Sporadici. *Verspreide*, welke op alle plaatsen en tijden onder de Menschen waargenomen wor-

worden, zo kunnen ook *Heerſchende Ziektens* ſoms de aart van *Verſpreidde* aanneemen, bij v. b. één Mensch kan door den Pestbuil of kwaadaartige Keelontſteeking worden aangedaan.

4. In *Waare*, *Onwaare*, of door *Konst* gemaakte Ziekten.

Waare, die inderdaad door eene natuurlijke oorzaak worden veroorzaakt. *Veri.*

Onwaare, welke door veinſerij of konst nagebootst worden, als het *Mankgaan*, *Lazerij*, of *Huidvlekken*, bedriegelijk op de Huid geſchilderd. *Ficti.*

Konſtige, welke door de konst worden gemaakt, als bij de Etterdragten, Fontanellen, Spaanſchevlieg-Plaasters. *Artificiales.*

5. In *Wettige* of *Schijnziekten.*

Wettige, welke den waaren aart van eene Ziekte hebben. *Legitimi.*

Schijnziekten, welke wel den ſchijn van eene zeekere Ziekte hebben, doch de wezentlijke aart dezer Ziekte ontbeeren. Hier van daan de onderſcheiding der Breuken en der Slagaderſpatten in waare en valſche. *Spurii.*

6. In Ziekten welke door een *in-* of *uitwendige* oorzaak worden voortgebracht.

Tot de eerste zoort, behooren de Ziekten, welke door een ontaarting der Vochten of Vaste deelen, zonder eenig uitwendig geweld ontstaan, bij v. b. Zweeren uit een scheurbuikige of andere oorzaak.

Tot de tweede zoort, alle Ziekten, welke door eene uitwendige oorzaak voortgebracht worden; gelijk Zweeren na het aanleggen van Blaartrekkende Plaasters, Ontsteeking op voorgegaane Kneuzing volgende enz.

Sedes. *Het onderscheid der Ziekten met betrekking tot derzelver Zitplaats.*

Zo zijn zommige

Externi. 1. *Uitwendige*, welke aan de uitwendige oppervlakte des Lichaams voorkomen, als Wonden, Zweeren, Gezwellen.

Interni. 2. *Inwendige*, welke in eene der Holligheeden van ons Lichaam huisvesten, als de kwetzing van eenig Ingewand, uitstorting van Bloed of Water in den Buik; het Waterhoofd; de Waterborst; Beenbederf in de Gewrichten.

3. *Dwa-*

3. *Dwaalende*, die van de eene plaats naar den anderen voortgaan; dus ziet men in zeker zoort van Roos. *Vagi.*

4. *Bepaalde*, welke ſteeds op een en dezelve plaats blijven huisvesten, zo als in de meeste Ziekten. *Fixi.*

5. *Teruggaande*, welke na eenigen tijd aan eenig uitwendig deel zich vertoond te hebben, terſtond naar binnen gaan; dus verlaat de Roos dikwerf de uitwendige Huid, en plaats zich in de Longen of Hersſenen. *Retrogradi.*

6. *Eigenlijdige*, welker oorzaak huisvest in het zelve deel, waar de Ziekte zich vertoond. *Idiopathici.*

7. *Medelijdige*, alwaar men de oorzaak op eene geheel andere plaats te zoeken heeft, dan daar de Ziekte zich kennelijk maakt, bij v. b. in de Zwarte Staar door eene Onzuiverheid der Maag; in de Kiespijn door Zwangerheid; in de Braaking door eene beleediging van het Hoofd. *Sympathici.*

8. *Toevallige*, welke alleen maar Toevallen zijn van eene andere Ziekte, *Symptomatici.*

dit

dit kan bijna in alle Ziekten plaats grijpen.

Univer-salis. 9. *Algemeene*, welke de geheele Oppervlakte des Lichaams aandoen; als, in de algemeene Water- of Windzucht, algemeene Verbranding, wanneer iemand in een te heet Bad valt.

Partiales. 10. *Gedeeltlijke*, welke een Deel geheel treffen, als Zucht der Beenen, het Luchtgezwel aan het Hoofd, de Roos aan het Aangezicht.

Topici. 11. *Plaatslijke*, welke in eenig Deel maar een zeekere plaats bevatten, gelijk een Wond, een beurs Gezwel; veele Ziekten echter schijnen met opzicht tot hunne Zeetel *plaatzelijke*, welke inderdaad uit hoofde van hunne oorzaak *algemeene* zijn, gelijk de *Kanker* en het *Kropgezwel.*

Morbi partium. 12. Welke alleen aan *zommige deelen* eigen zijn; dus maakt men eene ontleedkundige verdeeling der Ziekten: van het Hoofd, Hals, Borst, Buik, Ledematen, of der Huid, Oog, Tand, Been of Klierziekten.

Het

Het onderscheid der Ziekten volgens derzelver Afloop.

In dit opzicht worden de Ziekten genaamd.

1. *Korte*, welke binnen eenen korten tijd eindigen, als de Ontsteeking, Wonden, Beenbreuken. *Breves.*

2. *Lange*, welke een geruimen tijd nodig hebben eer zij kunnen geneezen worden, als de Zweeren, Breuken, Uitzakkingen. *Longi.*

3. *Sleepende*, welke een gantsche reeks van jaaren aanweezig zijn, als de Kanker, verouderde Zweeren, Winddoorn, Beenbederf. *Chronici.*

4. *Aanhoudende*, welke van derzelver begin tot hun einde met dezelve heevigheid voortduuren. *Continui.*

5. *Verheffende*, welke bij tusschenpoozen nu eens minder dan sterker zijn, doch niet geheel afgaan. *Remittentes.*

6. *Tusschenpoozende*, welke op eene zeekere tijd aanvallen en wederom verdwijnen, zo heeft men eene wederkeerende Oogontsteeking, welke zich om den anderen dag vertoond. *Intermittentes.*

Zommige tusſchenpoozende Ziekten komen op eene vaste tijd weder, andere houden geen vaste ſtreek; de tijd welke tusſchen het afgaan en vernieuwd opkomen der Ziekte plaats grijpt, word *de*
Apyrexia. *Vrije Tijd* genaamd; wanneer de Ziekte na *de Vrije Tijd* herkomt, noemd men
Paroxysmus. dit tijdſtip *Aanval.*

Præcedentes. 7. *Voorgaande*, welke eene andere Ziekte voorgaan, dus is de Ontſteeking de voorganger van het Ettergezwel, de Splijting van een Been, die van Beenbederf.

Acceſſorii. 8. *Bijkoomende*, welke eene reeds aanweezig zijnde Ziekte vergezellen, bij v. b. het Koudvuur bij een Wond, de Kneuzing bij eene Knoestgezwel aan de Borst.

Succeſſorii. 9. *Opvolgende*, welke na het einde der Ziekte volgen; zo volgen op de Kinderziekte dikwerf Bloedvinnen, witte Vlekken op de Oogen of Verzweeringen met Beenbederf.

Het onderſcheid der Ziekte uit hun Aart.

Volgens deeze zijn dezelve.

Magni. 1. *Zwaare*, welke geduurende hunnen loop met gevaarlijke en zwaare toeval-

vallen verzeld zijn, zo als de beklemde Breuk, de Zenuwkwetzing.

2. *Ligte*, wanneer de toevallen gering zijn, gelijk in oppervlakkige Wonden en Zweeren. *Parvi.*

3. *Goedaartige*, welke noch met gevaar vermengd zijn, noch zwaare toevallen hebben, zo als de Beursgezwellen, goedaartige Verharding, of Slijmprop. *Benigni.*

4. *Kwaadaartige*, welke eenig verborge of opentlijk gevaar met zich brengen, als het getergd Knoestgezwel, de open Kanker, de dolle Honds- of vergiftige Addersbeet. *Maligni.*

5. *Halsſtarrige*, welke de meestbeproefde Hulpmiddelen tegenſtaan, of door eene gewoone behandeling verergeren, gelijk het Kreeftgezwel en het verborge Beenbederf. *Refractarii.*

6. *Beſmettelijke*, die door aanraaking van den eenen Mensch bij den anderen overgaan, als het Venusgift, den Pestbuil. *Contagioſi.*

7. *Gereegelde*, welkers Toevallen niets ongewoons hebben. *Regulares.*

 8. *On-*

Irregulares. 8. *Ongereegelde*, waar bij zich ander als gewoone Toevallen vertoonen.

Simplices. 9. *Eenvoudige*, welke aan een zeeker deel, maar een gedeelte des geheels aandoen, zo als in de eenvoudige Beenbreuk en Ontwrichting.

Compositi. 10. *Zaamengestelde*, welke aan het zelve deel meermaalen voorkomen, bij v. b. eene dubbelde of driedubbelde Breuk in een en het zelve Been.

Complicati. 11. *Zaamengepaarde*, welke te gelijk met eene andere Ziekten aan het zelve deel aanweezig zijn, dus bij v. b. een Ontwrichting, gepaard met een Wond, met Beenbederf, of eene Breuk.

Het Onderscheid der Ziekten van derzelver Uitkomst.

De Uitkomst der Ziekten is zeer verschillende, men verdeeldze daarom, in

Sanabiles. 1. *Geneeslijke*, welke door de Natuur of Konst voor geneezing vatbaar zijn.

Insanabiles. 2. *Ongeneeslijke*, die alle geneezing wederstreeven.

3. *Doo-*

3. *Doodelijke*, welker uitkomst den Dood ten gevolgen heeft, — deeze worden wederom verdeeld in *Lethales.*

1. *Volſtrekt doodelijke*, in welke noch de Natuur noch de Konst in ſtaat zijn den dood afteekeeren. *Abſolute Lethales.*

2. *Uit hun eigen aart doodelijk*, in welke de Konst in ſtaat is het Leeven te behouden, daar zonder dezelve, de Natuur zou te kort ſchieten om den dood tegen te gaan. *Per ſe Lethales.*

3. *Bij toeval doodelijke*, welke ſchoon zij uit hun eigen aart niet doodelijk zijn, zulks echter, of door eene verkeerde behandeling des Heelmeesters, of door misbruik der zes niet natuurlijke Dingen, bij vervolg worden. *Per accidens Lethales.*

4. *Twijfelachtige*, welker Uiteinde in het leeven of den dood, onzeeker is. *Ancipites.*

5. *Wederkeerende*, welke geneezen zijnde, aan wederopkoming onderheevig zijn, bij v. b. de Staar en Blindheid. *Recidivi.*

6. *Heilzaame*, welke de Mensch voor eene zwaardere Ziekte voorbehoeden, of bevrijden. De ſcheidingver- *Salutares.*

wekkende Gezwellen en Zweeren ſtrekken hier van ten voorbeeld.

Inſalubres.

7. *Niet Heilzaame*, welke geene andere Ziekten voorkomt, noch van dezelve bevrijd.

Het onderſcheid der Ziekten met opzicht tot de Levenswijs.

Artifices, Milites, Ruſtici, Litterati, Eccleſiaſtici, Divites, Paupe-res, Peregrinantes, Sedentarii.

Hier toe behoord die verdeeling der Ziekten, welke aan *Werklieden*, *Krijgslieden*, *Landlieden*, *Geleerden*, *Geestelijken*, *Rijken*, *Armen*, *Reizenden* of *Huiszittenden*, ieder in hunne bijzondere betrekking, meer bepaaldelijk eigen zijn.

Het onderſcheid der Ziekten uit hoofde van het Lichaamsgeſtel.

Sanguinei, Bilioſi, Pituitoſi, Atrabiarii.

Naar maaten dit verſchild, worden de Ziekten in die der *Bloedrijke*, *Gallige*, *Slijmige* of *Swartgallige* geſteldheid, onderſcheiden.

Het onderſcheid der Ziekten met betrekking tot de Sexe.

Sexus. Morbi fœminarum

De Mannen en Vrouwen hebben in sommige gevallen Ziekten aan hun *geſlagt* eigen; de *Vrouwelijke Ziekten* worden on-

onderdeeld in die der *Maagden*, *Zwangere*, *Baarende*, *Kraam* en *Oude-Vrouwen*. *virgines, gravidæ parturientes, puerperæ, vetulæ.*

Het onderſcheid der Ziekten uit de Leeſtijd.

Zommige deezer behooren tot de *Vrucht*, andere tot de *Kindsheid*, *Jongelingſchap*, *Volwasſchen Staat*, of *Ouderdom*. *Embryo. Infantia, ætas Juvenilis. ætas virilis. ſenectus.*

Het onderſcheid der Ziekte afhangelijk van de Luchtſtreek.

De *Luchtſtreek* is of *Warm*, of *Koud*, of *Gematigd*, of *Vochtig*, of *Droog*, van alle deeze veranderde afwisſelingen, hangd dus veelal de onderſcheiding der Ziekten af. *Clima Calidum. frigidum. temperatum. humidum. ſiccum.*

Het onderſcheid der Ziekte afgeleid naar den tijd.

Na deezen worden de Ziekten verdeeld in die welke in de *Lente*, *Zoomer*, *Herfst* of *Winter*, bij *Nieuwe* of *Volle Maan*, bij *Dag* of bij *Nacht* voorkomen. *Vernales, Æſtivi, Autumnales, Novilunares, Plenilunares, Diurni Nocturni.*

Nu eens zijn zij *Verſche* of *Nieuwe*, dan eens *Verouderde*. *Recentes. Inveterati.*

Stadia. incipientes, Progredientes, stantes, declinantes, finientes. Eindelijk rust derzelver onderſcheiding op derzelver verſchillende *tijdperken*, in *Beginnende*, *Voortgaande*, *Staande*, *Afneemende* en *Eindigende* Ziekten.

Aitiologia.

Leerſtuk over de Oorzaak der Ziekten.

Cauſa. Een Wezen het welk eene Ziekte voortbrengt, word de *Oorzaak* der Ziekte genaamd.

De Oorzaaken der Ziekten worden in het gemeen verdeelt.

Prædisponentes. 1. In *Voorbereidende* of *Voorbeſchikkende*.

Occaſionales. 2. In *Aanleidende* of *Opwekkende*.

Proximæ. 3. In *Naaste* of welke van de Ziekte *onafſcheiddelijk* zijn.

Door eene *Voorbeſchikkende* Oorzaak word verſtaan zodanige eene geſteldheid, in het Lichaam zelve vervat, waar door het bekwaam gemaakt word, om eene Ziekte te ontfangen.

Niet in alle Ziekten ontwaard men eene Voorbeſchikkende Oorzaak.

Dee-

Deeze *Voorbeſchiktheid* is eene zekere Geſteldheid der vloeibaare of vaste deelen, of van beide te gelijk, en is reeds aanweezig in het Lichaam, eer de Ziekte zelve gebooren word. *Prædispositio.*

De *Aanleidende Oorzaak* is dat geene, het welk op het Lichaam aangebracht, de Ziekte, in het Lichaam, het geen voorbeſchikt was, dadelijk verwekt.

Deeze oorzaak word ook *afgeleegen* genaamd, en word verdeelt. *Remota.*

1. In *eene Uitwendige*, welke buiten het Lichaam beſtaande, aan het zelve word aangebracht. *Externa.*

2. In eene *Inwendige*, welke zijne zitplaate in het Lichaam houdende, de Ziekte als Oorzaak voedt. *Interna.*

De *naaſte Oorzaak* der Ziekten, is die verandering der vaste of vloeibaare Deelen, waar door zij eene Ziekte aanweezig doen zijn: of in 't kort. De naaſte Oorzaak is de Ziekte zelve.

Het is van het uiterst aanbelang voor den Heelmeeſter zich in het onderkennen van de Oorzaaken der Ziekten te bekwaamen, daar de geheele Geneezing van dezelve, in het wegneemen der Ziekelijke Oorzaaken geleegen is.

De *naaste Oorzaaken*, zijn eenvoudige Ziekten der Veezelen of Vochten, waaruit de Deelen, ziekelijk aangedaan, zaamengesteld zijn.

De Ziekten uit Eenvoudige ongesteldheeden der vaste Deelen.

De *Slapheid* brengt Verdraajingen, Ontwrigtingen, waare Slagaderspatten, Aderspatten, en Breuken voort.

Weekheid der Beenderen, maakt geboogde Leeden, Bocchels, Mismaaktheeden.

Stijfheid Zamengroeijing der gewrichten. *Brosheid der Beenderen.* Beenbreuken.

Versmelting heeft een stinkend, rottend of Beenbederf aanduidend Vocht ten gevolge.

Te groote Veerkragt ontwaard men, wen de kraakbeenderen van het Bekken door hunne gespannenheid oorzaak zijn, van eene moeilijke Verlosfing.

Te geringe Veerkragt. Dus kan de werkeloosheid van de kraakbeenderen van het Bekken een *van een wijking* der Beenderen veroorzaaken; deeze zelve werkeloosheid der tusschenwervelige Kraakbeenderen maakt een Bocchel.

Ver-

Vermeerderde Prikkelbaarheid. De Prikkel in de Zenuwen, geſchikt tot het Gevoel, verwekt Pijn, in de Zenuwen tot de Beweeging, Kramp of Stuipen, in de Zenuwen tot het Leeven, Ontſteeking of Koorts.

Verminderde Prikkelbaarheid, brengt ſpoedig den Dood te weeg.

Kramp is oorzaak van eene krampagtige opſtopping der Pis, of krampagtige Keelsvernaauwing.

Lamheid is dikwerf oorzaak eener ophouding der Pis, door verlamming der Blaas; of van eene belette Doorzwelging.

Vermeerderd Gevoel, veroorzaakt Pijn.

Gevoelloosheid heeft plaats bij de Verſterving, in de Gezichtzenuw maakt zij Blindheid, in de Gehoorzenuw Doofheid.

Ziekten uit ontaarting der Vochten.

Volbloedigheid is oorzaak van Bloedſtortingen, uit gewoone en ongewoone plaatzen, van waare en onwaare Ontſteekingen.

Bloedleedigheid brengt Koude, Slijmige Luchtgezwellen voort.

Verdikking maakt Verſtoppingen, en Gezwellen.

Ver-

Verdunning, hier uit ontſtaan Ontſteekingen, Vlekken, Bloedſtortingen en Uitvatingen.

Uit *Scherpten* worden veele Ziekten gebooren.

De *Zuure.* veroorzaakt eene algemeene of gedeeltelijke Zachtheid der Beenderen; Gezwellen met Beenderf en Verſtervingen.

De Loogzoutige. ontbindt de Vochten in een dun en ſcherp Vocht, waar uit Ontſteekingen, Zweeren, Bloedſtortingen, gebooren worden.

Peekelachtige. maakt ſtijfheid der Deelen en Kwaadzappige Zweeren.

Die van het Venusſmet. Den Druipert, Witten Vloet, Liesbuilen, Zweeren, Oog Ontſteeking, Knoopgezwellen, Nachtpijnen der Gewrichten, Knobbels, Beenbederf.

De Scheurbuikige. weeldrige Zweeren, Bloedend Tandvleesch, Vlekken, Verhardingen en gekraak der Beenderen.

Gigtige. Jigtgezwellen en Zweeren welke een ſwarte ſcherpe ſtoffe loozen.

Die van het Voeteuvel, Kalk en Aard Knobbels, gepaard met eigenaartige Zwellingen.

De Zinkingachtige. veroorzaakt Pijnen in de Gewrichten en Spieren, Zwellingen

der

der Ballen, kwaadſappige Zweeren, Beenbederv, Verdorring en Opkrimping der Ledematen, Keels of Oog Ontſteekingen; Zinkenachtige Tandpijn: de Ontſteekingen uit deeze oorzaak, hebben naauwlijks eenige Roodheid.

De Kropzerige, maakt Kropzweeren. Aan den Hals, in het Darmſcheel, de Liezen, Oogontſteekingen, Zwelling der bovenſte Lip, bederf der Beenderen, en witte Zwelling der Gewrichten.

Die van *Knoest* en *Kankerachtige* Knoest en Kankergezwellen.

Pestachtige Pestbuilen, Bloedzweeren.

Rottige, is oorzaak van Verſterving bij Gezwellen en Wonden.

Sterke. De Roos en Bederv in de Beenderen.

Galachtige. Roos. De Wolf. Daauwworm.

Der Zweeren; Teeringkoorts, en Gezwellen aan geduurige Verplaatzing onderheevig.

De Onzuiverheid der eerſte Weegen, brengt menigmaalen, Oogontſteekingen, Kiespijnen, Roos, Ontſteekingen bij Wonden of Zweeren, te weeg.

Door eene *Verdwaaling der plaats*, koomen waare en onwaare Ontſteekingen.

Door *eene Ophouding van de ſtoffe der Uitwazeming*, Wijachtige Gezwellen, Waterbreuken, Zinkingen.

—— *Ophouding der Pis*; Opſtopping van Water, Verſterving, Scheuring, Breuk der Blaas, den Steen.

—— *eene ophouding der Drekſtoffe*, Uitzetting van den Regten Darm, Uitpuiling van den Aars, Aambijen, Oogontſteekingen, Keelontſteeking door Ophooping van het Bloed naar het Hoofd.

—— —— —— *van de Melk*, Pijn, Ontſteeking, of Verharding der Borſten, Melkgezwellen aan de Leedematen.

—— —— —— *der Maanſtonden of Aambijen*, Bloedſtortingen in verſchillende plaatzen van het Lichaam, of Bloedgezwellen.

—— —— —— *des Zaads*, eene Zaad of Vleesch-Breuk, Ontſteeking der Bal.

Door *eene te ſterke Uitloozing van Bloed*, word den Dood of Luchtgezwellen geboren.

—— —— —— *van Wije*, Etter, of Water, Teering Koorts, Teering, de Dood.

—— —— —— *van Zaad*, Gezichtſcheemering, Blindheid, Zaadloop.

Door

Door eene Uitvaating van Bloed; Blaauwe Vlekken, onwaare Slagaderbreuk, Bloedron.

—— —— —— *van Wije*, Lucht en Waterachtige Gezwellen, Waterzucht.

—— —— *van Water.* Waterachtige Gezwellen.

—— —— *Lucht.* Luchtgezwellen.

Door eene Verplaatzing van Ziekte ſtoffe, worden ſcheiding verwekkende Gezwellen gebooren.

Door eene ophooping, of te geweldige beweeging van het Bloed naar een zeeker gedeelte, Bloedſtortingen, Oogontſteekingen, ſwarte Staar.

Door het ſtilſtaan, bederf der Vochten, of verſchillende Ontaarting van het ſtilſtaand Vocht, zo als in de Beurs Gezwellen, en bij Waterzuchtigen dikwerf te zien is; door het ſtilſtaan der Pis, word Steen gebooren.

Door eene *van eenſcheiding der eerſte Beginzelen.* Ontſtaan verſcheide Ziekten —— dus door afſcheiding van *Water.* Het Luchtgezwel, en Waterzucht. — Van *Olie.* Vetheid — *Van Chijl.* Melkgezwellen — van *Aarde*, Steen of Aardachtige Gezwellen. — Van *Lijmachtige*, Lijmachtige Gezwellen. — Van *eenige voeden.*

dende Stoffe, Vleesgezwellen; Slijm of Vleesch Proppen.

Opwekkende Oorzaaken der Ziekten.

Zijn zodanige gesteldheeden welke de naaste Oorzaaken opwekken, of, zij zijn de Oorzaaken van de naaste Oorzaaken.

De meest bekende opwekkende Oorzaaken zijn die geene, welke onder den naam van natuurlijke of niet natuurlijke dingen voorkomen.

1. De *Lucht*, 2. *Spijs* en *Drank*, 3. *Rust* en *Beweging*, 4. *Slaapen* en *Waaken*, 5. *Uitloozing* en *Ophouding*, 6. *Gemoeds Aandoeningen.*

Aer

De Lucht.

Aer Atmospheræ.

De *Lucht des Dampkrings*, welke ons Lichaam omringd, heeft die eigenschap, dat zij alle deelen, welke van de Opperhuid ontblood zijn, prikkeld, doet ontsteeken, bederven of schielijk uitdroogen, Hier om is zij zo schadelijk bij Wonden, Zweeren of Beensontblootingen; dan ook de Lucht kan door meer bijzondere schadelijke Vermogens op het Lichaam werken en Ziekten voortbrengen.

1. Een

1. Een *Warme Lucht*. Verdunt de Vochten, verflapt de vaste Deelen, wekt de Prikkelbaarheid te veel op; en brengt in de Gal en overige Vochten eene overhelling tot Verrotting voort; van hier, dat bij eene warme Lucht, groote Verettering, heet Vuur, Wormen, weeldrig Vleesch, of Kramptrekkingen, de Wonden zo dikwerf verzellen. *Aër Calidus.*

2. *De Koude Lucht*. Verdikt de Vochten; doet de vaste Deelen zamenpakken; Het IJs, doet onze Vochten ftremmen, en in IJs verkeeren; hier van de Winterhielen, heet Vuur, Verfterving in de bevroozene deelen; voornamentlijk als men fchielijke warmte op dezelve aanbrengt. De *koude* op eene Wond, belet de Ettermaaking, en is foms oorzaak van Kramptrekkingen. *Aër Frigidus.*

3. *De Drooge Lucht* belet of vertraagt de Geneezing der Wonden en Zweeren; en veroorzaakt Oog- en Keelontfteekingen. *Aër Siccus.*

4. *De Vochtige Lucht*; deeze, door de onzichtbaare Doorwazeming te ftremmen, en de vaste Deelen te verflappen, *Aër Humidus.*

pen, brengt langduurige Oogontsteekingen, Tandpijnen, of Zinkinggezwellen voort.

Aër Heterogeneis repletus. 5. *De Lucht met vreemde Lichaamen behebt.* Hier toe behooren voornamentlijk, de Rottige en Stoffige Lucht.

Aër Putridus. 6. *De Rottige Lucht*, deeze ontwaart men voornamentlijk in de Gasthuizen, door de rottige uitwazeming van de Zieken; of van de opdampingen uit de rottige, of met versterving gepaard zijnde Zweeren. —— Hier door worden de Wonden dikwerf met heet Vuur aangedaan; waar van het gevolg is, dat in zodanige Gasthuizen, de meeste, welke afzetting der Leedematen of Panbooring ondergaan hebben, sterven.

Aër Epidemicus. 7. *Besmettende Lucht*, welke eene besmettende stoffe met zich voert, brengt nu eens Pestbuilen, Etterbuilen, dan eens eene kwaadaartige Keelontsteeking voort.

Aër Pulverulentus. 8. *De Stoffige Lucht* is dikwerf oorzaak van roodheid der Oogen, Keelontsteeking, Heesheid.

9. *De*

9. *De Windige Lucht, of Wind.* Wen dezelve de Daaken der Huizen door zijn geweld afrukt, ontſtaan hier door ſoms veele Hoofdwonden —— Daarenbooven droogt de Wind de Opperhuid, en maakt ſplijtingen der lippen. *Aër Ventoſus. Ventus.*

10. *De Wegneeming der Lucht.* Door middel der Luchtpomp of Kopglaazen; maakt eene verbaazende Uitzetting in het Deel, of over het geheele Lichaam. De in het water gevallene ſterven door gebrek aan Lucht. *Aër Ablatus.*

11. *De Lucht met Stank of ſcherpe Uitwazeming behebt*, is ſchadelijk voor het Gezicht; veroorzaakt Oogontſteekingen; door den damp van Sterkwater heeft men de Staar zien gebooren worden. De *Lucht met Kwik voorzien*, in de Kamers alwaar Kwijlenden gevonden worden, is den Scheurbuikigen allerſchadelijkst, en doet hen ſoms in eene verdervelijke Kwijling, of andere ongemakken vervallen. *Aër cum fœtore vel Exhalatione acri.* *Aër Mercurialis.*

12. *De Lucht, welke uit de Deelen onzes Lichaams word uitgeworpen*; dit geſchied alleen door de verrotting. *Aër ex noſtris partibus extricatus.*

Hier van, bij eenig door heet Vuur aangedaan Deel; het Luchtgezwel, hier van het uitzetten der Lijken.

Aër nostris partibus insinuatus.

13. *De Lucht, welke in en tusschen onze Lichaamsdeelen word ingebracht*; zo vervult de Lucht, welke door eene enge Wond tusschen de Deelen indringt, het gantsche Lichaam; dus gebeurt het, dat door het breeken van een Rib, de Long gekwetst word, en hier door het gantsche Lichaam door Lucht wonderbaarlijk word opgeblaazen.

Ingesta.

2. *Ingenomen Zelfstandigheden.*

Onder deezen naam bevatten wij alles, wat onder de gedaante van *Spys* en *Drank*, *Hulpmiddel* of *Vergift*, door middel van den Mond in het Lichaam word ingevoerd.

Quantitas. Qualitas.

De spijzen kunnen of door haare *Hoeveelheid* of door haare *Hoedanigheid* oorzaak zijn van Ziekten.

De *Hoeveelheid* is of te *groot* of te *klein.*

Quantitas excedens.

Te groote Hoeveelheid der spijze, maakt eene kwalijk bereidde Chijl; van hier, dat door te groote gulzigheid eene te sterke Ettering, kwaade Etter, Wildvleesch,

vleesch, of Ontſteeking bij Wonden of Zweeren veroorzaakt worden.

Bij Kraamvrouwen kan eene te groote gulzigheid oorzaak zijn van Zogverplaatzingen naar de Leedemaaten; tegennatuurlijke opzetting en Ontſteeking der Borſten, — in de Wonden der Maag en Ingewanden brengt de Gulzigheid alleen ſoms den dood meede; en Breuken worden door deeze zelve oorzaak dikwerf beklemd.

Te geringe Hoeveelheid van Spijze, of het *Vasten*, doet de Vochten tot Rotting overhellen, en zij brengt hier door bij Wonden of Zweeren eene kwaade Verettering, heet Vuur, ja niet zelden den Dood te weeg. En het is de alte groote onthouding van Voedſel, welke Beenbreuken onherſtelbaar maakt. *Quantitas deficiens. Jejunium.*

De *Hoedanigheid* der ingenoomen Zelfſtandigheden kan op verſcheiden wijze ſchadelijk zijn.

1. *Geestrijke* maaken ophoopingen naar het Hoofd, uit dien hoofde zijn zij ſchadelijk in alle Hoofdwonden, of ſchudding der Hersſenen. Het aanhoudend gebruik van Geestrijke en verhittende Dranken, doet de Klieren verharden, en brengt veelmalen zoda- *Spirituosa.*

nig eene Vernaauwing des Slokdarms te weeg, dat de Doorzwelging bijna geheel belet word.

Pinguia. 2. *Vette* verzwakken en verflappen de Eerste Weegen en het Buikvlies, waar door Breuken gebooren worden. Wen de vette Zelfstandigheden in het Lichaam bederven, maaken zij eene sterke onzuiverheid in de Maag; waar door de Chijl sterk geworden, en in het Bloed gebracht, het Vet en Merg der Beenderen aandoet; waar uit Ontsteekingen, Roos, Uitslag, kwaadaartige Zweeren; het Vuur; en Beenbederf ontstaan.

Glutinosa. 3. *Lijmachtige* veroorzaaken eene Lijmige, en te gelijk verzuurde Ophooping in de Eerste Weegen, waardoor een gelijkzoortige Chijl in het Bloed komt, welke of Klierverstoppingen of Gewrichtzwelling, of onwaare Gewrichtsaangroeijingen, of Zuchtgezwellen voortbrengt.

Salsa. 4. *Zoute* veroorzaaken eene Pekelachtige en Scheurbuikige scherpheid der Vochten.

Alcalina. 5. *Loogzoutige* verdunnen het Lijmachtige des Bloeds, waar uit de Onge-

geneeslijkheid van ſommige Wonden, Zweeren, en Beenbreuken voortſpruit, gelijk ook Bloedſtortingen en paarſche Vlekken, door de verdunning des Bloeds.

6. *Zuure* brengen Hette, Huidziekten, Weekheid der Beenderen, Engelſche Ziekte voort. *Acida.*

7. *Zoete*, derzelver langduurig Misbruik verzuurt de Vochten; hier door worden bij Kinderen de Tanden zwart; en zij worden door de Engelſche Ziekte aangedaan. *Dulcia.*

8. *Scherpe* of *Speccrijachtige*; hier van Ontſteekingen der Wonden en Zweeren; te *lang gekaauwd* bederven zij de Tanden, en maken dezelve zwart. *Acria. Aromatica.*

9. *Windige* zijn bij hen, die aan Breuken onderheevig zijn, dikwerf Oorzaak van derzelver Beklemming. *Flatulenta.*

10. *Koude* brengen niet zelden een Zinking Keelziekte, en Tandpijn voort. *Warme*, ſplijtingen en zwartheid der Tanden; *te Heete*, Verbranding van den Mond, Keel, en Slokdarm, welke eene doodelijke vernaauwing van dit deel ten gevolgen heeft. *Frigida.*

Venenata. 11. *Vergiftige* hebben naarmaate van het verſchillend vergift ook onderſcheiden uitwerkingen, dus bij voorbeeld heeft Brood uit bedorven Meel gebakken eene drooge Verſterving in alle de Leedemaaten te weeg gebracht. Dus heeft men waargenoomen, dat door het gebruik van Rottekruid, verſterving der Teeldeelen ontſtaan is.

Dispepta. 12. *Kwaadvoedende* maaken raauwe Ophoopingen, waardoor veel maalen Breuksbeklemmingen ontſtaan.

Heterogenea. *Vreemde*. Deezen worden of in de Keel, of aan den In- of Uitgang der Maag, of bij het Klapvlies van Tulp, of in den Uitgang des Regten Darms opgehouden. Door eene verkeerde Slikking dringen zij ſoms in den Buis van Eustachius, in den Strotſpleet, in de Lucht- of Long. pijpen. En brengen of eene ſchielijke Verſtikking, of Ontſteekingen, Ettergezwellen, en ſoms wonderbaare voortkruipende Fistels voort.

Te Sterke Spiersbeweeging.

Motus Musculorum excedens. Excessus. Wen dezelve *te ſterk* is, vermeerdert dezelve den Omloop des Bloeds, vermeerdert hier door de Ontſteeken gezwellen,

len, en doet de koude Gezwellen ontfteeken; is ook fchadelijk voor hen, die aan Bloedftortingen onderheevig zijn; veroorzaakt de ontzettingen en verplaatzingen van Beenbreuken en Ontwrichtingen, en verhindert derzelver Geneezing.

Hier toe behooren ook eenige *bijzondere Beweegingen* van fommige Deelen, als: *Motus fingulares.*

1. *Het Persfen*; bij Baarende, Stoelgang, Waterloozing, Worftelen enz. waardoor Keelbreuken, Uitzakkingen, en Oogontfteekingen ontftaan. *Nixus.*

2. *Hevige Inademing*, welke bij Blaaswerktuigen noodzakelijk is, maakt Breuken en Oogontfteekingen. *Infpiratio valida.*

3. *Het Braaken, en Hoeften*, maakt Roodheid en Bloedvlekken der Oogen, Breuken, foms eene Scheuring van den Slokdarm. *Vomitus. Tuffis.*

4. *Het Niefen* veroorzaakt Breuken, en bij hen, welke de Panbooring ondergaan hebben, word hier door de Uitpersfing der Hersfenen uit het Bekkeneel veroorzaakt. *Sternutatio.*

Risus immodicus. 5. *Onmatig Lachen* veroorzaakt Kropgezwellen aan den Hals en Bloedsophoopingen naar de Hersſenen en Oogen.

Oscitatio valida. 6. *Sterk Geeuwen* ontwricht de Onderkaak.

Vociferatio 7. *Schreeuwen* maakt Breuken. *Zingen*, Roodheid der Oogen, en Keelontſteeking.

Saltus. 8. *Springen*, Beenbreuk, Ontwrichting of Verſtuiking van den Voet, der Knie, of der Dije; Scheuring der Lever, der Milt, der Groote Slagader; ſchudding der Hersſenen; Breuk van den Pees van Achilles.

Ingressus diuturnus. 9. *Aanhoudend gaan*, brengt Stijfheid, en Vastgroeijing der Gewrichten voort.

Divaricatio femorum. 10. *Van Eenſcheiding der Dijen*, is Oorzaak van Breuken.

Bajulati 11. *Het Draagen*, verdraait ſoms de Ruggegraat, en geeft Aderſpatten aan de Beenen.

Elevatio ponderum 12. *Optillen van Gewigten*, veroorzaakt Zijdewee, Breuken, Uitzakkingen.

13. *Het*

13. *Het Worstelen*, verdraait de Peezen en Spieren, breekt de Gewrichtsbanden, ontwricht of verstuikt de Hand, of de Vingers, of den Onder- of den Opperarm. *Lucta.*

Te Geringe Spiersbeweeging. *Quies musculorum excedens.*

Veroorzaakt Stijfheid der Banden, en Spieren, en Gewrichten.

Hier toe worden ook *bijzondere Gestalten* van sommige Leeden gebracht, als. *Positura Singulares.*

1. *Het Staan*, wen zulks te lang word aangehouden, brengt Zuchtgezwellen, Aderspatten, en Zweeren aan de Beenen voort. *Status.*

2. *Ongereegelde Ligging*, maakt kromme Leedematen en Bocchels. *Situs Ineptus.*

3. *Het Zitten*, brengt dezelve Ongemakken, en Stijfheid der Knieën te weeg. *Sessio.*

4. *Het knielen*, is Oorzaak van het Wolfsgezwel. *Genuflexio.*

5. *Het Liggen*, wen zulks te lang agter een duurt, maakt Ontsteeking, Ontvelling, en het Vuur aan het Heilig en Staartbeen, of in het Hiel- *Decubitus.*

Hielbeen, en foms Steen in de Nieren en Blaas.

Violentia externa.

Uitwendig Geweld.

Hier toe behooren.

Sciſſura. 1. *De Sneede*,

Punctura. 2. *De Steek*,

Contuſio. 3. *De Kneuzing*,

Morſus. 4. *De Beet*,

Ruptura. 5. *De Scheuring*,

Amputatio. 6. *De Afzetting*, of door het Mes, of door den Koogel.

Lapſus. 7. *Het Vallen*, vooral van een aanzienlijke hoogte, veroorzaakt Beenbreuk, Ontwrichting, Kneuzing der zachte Deelen, en Schudding van de Herſſenen of het Ruggemerg.

Globus tormentarius, præteryolans. 8. *Een voorbijvliegende Kanonskoogel*; ſchoon door deeze de Deelen niet aangeraakt worden, verbreekt zij echter de Beenderen; ontwricht dezelve; verbrandt de zachte Deelen; of doet het Bloed uitvaaten; en ſchudt de Herſſenen.

9. *Een*

9. *Een Kanonskoogel, welk de Deelen raakt*, neemt meestal dat gedeelte weg; soms vermaalt zij, als 't ware, 't zelve in een week Vleesige Pap. *Globus tormentarius partem tangens.*

10. *Een Koogel uit een Snaphaan*, gaat middelijk of onmiddelijk door het Lichaam, of raakt het zelve maar aan; van waar een groot verschil in de geschooten Wonden, en Kneuzingen ontstaat. *Globus sclopetarius.*

11. *Het Booren*, maakt een gat met verscheuring. *Terebratio.*

12. *Het Kraauwen*, maakt Bloedige Ontvelling, welke bij Kwaadzappigen gelijk ook aan de Beenen bij oude Lieden Etterig word. *Scalptura.*

13. *Het Wrijven*, hier toe word de Ontvelling in de Palm der Hand door werken, of van den Bal des Voets door reizen, der Dijen door Paardrijden, der Borstteepels door het sterk Zuigen van het Kind, gebracht. *Tritura.*

14. *Uitrekking van eenig Deel.* Deeze geschied, of *schielijk*, of *langzaam.* In het eerste geval ontstaan er, zwaare pijn, Verscheuring der Vaaten, en Zenuwen, waar uit de Bloedron, Ont- *Extensio partis. Subitanea; lenta.*

Ontſteeking, Kramptrekking voortkomen. In het tweede geval, inzonderheid dan, wanneer de Uitrekkende Oorzaak ſchielijk weggenoomen word gelijk het Water in de Waterbreuk, in het Zuchtgezwel, in het Buikwater, ontſtaan hier door niet zelden verſterving of Bloedsuitſtortingen.

Contorſio. 15. *Verdraaijing.* Ontwrichting der Deelen, Beenbreuken, en Uitvaating van Bloed, zijn deszelfs gevolgen.

Compreſſio. 16. *Zamendrukking*, van een geheel Deel; doet het zelve ſterven; van een Slagader, Uitdroogen, van een Ader; door Zuchtgezwel aandoen; van een Zenuw, Lamheid gebooren worden.

Commotio. 17. *Schudden*, heeft of geweldig plaats door het geheele Lichaam, of bepaalt zich bij eenig gegeeven Deel. Dus word door een hevige Sprong van een aanzienlijke hoogte het geheele Lichaam, integendeel van een Slag tegen het Hoofd, alleen dit Deel, geſchud; hier van, dat van een geſchud Hersſengeſtel verſcheidene toevallen voortkoomen, als

Braa-

Braaken, en afweezigheid van de Uit- en Inwendige Zinnen; van het schudden des Oors is Doofheid; van de schudding des Oogs, is Blindheid ontstaan.

Uitwendig Aangebrachte. *Forinsecus admota.*

Hier toe behooren:

1. *De Kleeding*, welke òf door haare drukking, of uit hoofde der Stoffe, waar uit zij zamengesteld is, schaaden kan. *Vestimenta.*

Wen het Hoofd door haairige Mutzen bedekt is, word het te sterk Gebroeid; het Bloed word te zeer na het zelve gelokt; en dit geeft aanleiding tot voortbrenging van Ongediert op het zelve.

Wen de Hals door eenig versierzel te sterk gedrukt word, ontstaat hier door Roodheid der Oogen, en Neusbloedingen.

Als de Borst door schadelijke Rijglijven te zeer gedrukt word, ontstaan hier door Bocchels, Ontvellingen der Axels, en Opzwellingen der Armen.

Wen de Beenen door te sterk sluitende Kousfen aan de Voeten, door de te

zeer

zeer prangende Schoenen ingeflooten zijn, ontftaan hier door Zweeren of Lekdoorns.

Fasciæ. 2. *Kwaalijk aangelegde Zwagtels*, welke te fterk aangehaald, de Deelen doen verftikken en verfterven; gelijk dikwijls bij Beenbreuken waargenoomen word.

Venena. 3. *Vergiften*, uitwendig aangebracht; dus is er Verfterving ontftaan door het beftrooijen van eenig deel met Rottenkruid, of opgeheeven bijtende Kwik; zo volgt dikwerf op de Beet van een vergiftigen Adder, de dood, of het Zuchtgezwel aan eenig deel; door het befmeeren van den Aars met een fmeerfel uit den Wortel van Bilfenkruid, komt fomtijds een Ylhoofdigheid voort.

Contagium. 4. *De Befmetting*, heeft plaats, wanneer eene Ziekteftoffe uit het Lichaam van een Zieken, in dat van eenen Gezonden word aangebracht. Zodanig vergif ontdekt men bij den Kanker, in het Venusfmet, in den Pestkool, en in de Pest zelve.

Medicamenta incongrua. 5. *Nuttelooze of kwalijk aangebrachte Hulpmiddelen*, dus heeft men waargenoomen, dat, door verouderde fmeerfels

ſels welke garſtig geworden waren, goedaartige en verſche Wonden tot kwaad-aartige Zweeren overgingen; door verhittende Middelen op Winterhanden aanteleggen word ſoms koud vuur gebooren; van vette Middelen bij de Roos gebeezigd, ontſtaat ſoms een rottige Zweer, of Zweer met verſterving.

6. *Inſecten*, ſommige veroorzaaken door hunne Beet of Steek eene breede ontſteekings oppervlakte, of ontſtooken Knobbels, gelijk de Wespen en Vlooijen; — *Luiſen* maaken de Luisziekte. *Vliegen* leggen ſoms in de Wonden en Zweeren hunne Eijeren; *de Helſche Vlieg* doorboort de Huid, veroorzaakt de hevigſte pijnen en ſoms den dood. *Inſecta.*

7. *Vreemde Lichaamen in het Lichaam ingebracht*, brengen door haar Prikkelende kragt Ontſteekingen en Verëtteringen voort, waardoor zij zich ſoms wonderbaare Uitgangen verſchaffen. *Res alienæ Corpori immiſſæ.*

8. *De Koude*, veroorzaakt Winterhanden. *Frigus.*

Ignis. 9. *Het Vuur*, maakt Ontfteekingen; Etteringen en Verfterving; droog Vuur veroorzaakt eene drooge verfterving, doch Nat Vuur, bij voorbeeld kookend Water, brengt eene vochtige Verfterving, zich door Waterblaasjes vertoonende, voort.

Fulmen. 10. *De Blixem*, het geen een fterk en zamengepakt Electriek Vuur fchijnt te zijn, maakt wonderbaare Verbrandingen, Uitvatingen, Beenbreuken, Hersfenfchudding en Zenuwtrilling; Ja fomwijlen den dood, zonder eenige merkbaare In- of Uitwendige beleediging natelaaten.

Lux nimia. 11. *Te fterk Licht*, veroorzaakt Schemering en Blindheid.

Radii Solis. 12. *Zonne-ftraalen*; door fterke Zonnenfchijn koomen er dikwerf Zomerfproeten, ja niet zelden groote Blaazen in het Aangezicht.

Sonus. 13. *Het Geluid*, de geweldige flag; welken een afgefchooten kanon door de trilling der Lucht maakt, is oorzaak geweest van een Bloedvliet uit de Neus, van een moeilijk en geheel verlooren Gehoor. Een onaangenaam

naam geluid maakt dikwijls een gevoel van Soorheid der Tanden.

14. *De Reuk;* wen dezelve te ſterk is, maakt zij roodheid der Oogen, of een Ontſteeking derzelven. *Odor.*

Der Werklieden of Konſtenaars. *Artificum.*

De Bronnen, waaruit de Ziekten, waar aan bijna ijder bijzonder Ambacht onderworpen is, moeten afgeleid geworden, zijn. *Fontes.*

1. *De Stoffe*, welke ijder in zijnen kring behandelt, waar door hij aangedaan word, of waardoor hij de Lucht waar in hij verkeert, bedeelt *Materies.*

2. *De Geſtalte*, *beweeging*, of *handeling* welke ieder tot zijn werk nodig heeft. *Poſituræ, motu, manipulationes.*

De Land- en Tuinlieden, welke geduurende den gantſchen Zomer aan de brandende Zon blootgeſteld zijn, krijgen hier door een verbrand aangezicht en Sproeten. *Ruſtici, Hortulani.*

Door hunnen geduurigen arbeid krijgen zij Eelt der Handen. Indien de Landlie-

 den

den aan de Vijt der Vingeren gekweld gaan; en de Heelmeester door eene spoedige en diepe Insnijding dezelve niet voorkoomt, zo zal ras Versterving, of bed.af der Kootjes ontstaan; terwijl de verdikte Opperhuid zich over de Ondergelegene Deelen vastsluit, dezelve geweldig drukt, en door zijnen tegenstand oorzaak is van de schrikkelijkste toevallen.

Litterati. *De Geleerden*, worden door het Leezen en Schrijven bijziende.

Medici, Chirurgi. *Genees- en Heelmeesters*, stellen zich bloot aan besmettelijke Ziekten, door omgang met zieken.

Docimastæ. *Metaalsmelters*, worden door het Metaalsmelten blind, en krijgen door het gloeijen van het ijzer en het dooven van het zelve in Water, de zwarte Staar.

Cerussarii. *Loodwitwerkers*, welken het Loot door den waasfem van Azijn smelten, krijgen opgekrompen Vingers, Handen of Voeten, soms van het geheele Lichaam, met Vastzittende Jigtpijnen.

Cuprarii. *Koperslagers*, krijgen bij gevorderde Jaaren dikwijls groen Hair en Tanden, en worden gemeenlijk hardhoorende.

Ferrarii. *Smits*, worden insgelijks hardhoorende, door het zwaar tillen en beuren aan stijfheid en onbuigzaamheid, als ook aan

Breu-

Breuken onderworpen, en door het geweldige Vuur, waaraan zij blootgesteld zijn, Leepoogige en blinden.

Staalwerkers, door het zitten aan den Slijpsteen worden gemeenlijk blindachtig. *Chalibearii.*

Kwikgraavers, krijgen losheid en uitvallen der tanden. *Mercurii foss·res.*

Zalvensmeerders, gevoelden voorheen beevingen der handen, waarom de Heelmeesters hedendaags, hen die aan Venuskwaalen liggen, aanraaden zich zelve met de Quikzalven te wrijven. *Iatraliptæ.*

Vergulders, deeze worden soms door de overblaazing, waarmede zij het zilver moeten overtrekken, door de Kwik welke opklimt, Lam, Stom, en Doof. *Inauratores.*

Lettergieters, worden door den Damp van het Spiesglas, en het Lood, aangedaan door kromtrekkingen, en doofheid der handen. *Typifusores.*

Steenhouwers, worden door de Steentjes, welke of in de Oogen of in het Oor, koomen met Oogontsteeking, of Doofheid aangedaan. Een blaas, welke in hunne winkels opgehangen en sterk toegeslooten is, bevat na eenigen tijd, bij derzelver opening, soms een aanmerkelijke hoeveelheid van dit stof, ten bewijze hoe doordringend het zelve zij. *Lapicidæ.*

 Kalk-

Gypſarii. *Kalkbranders*, hebben verzwooren Lippen en rimpelige handen, doch zelden zijn zij Schurftige.

Figuli. *Pottenbakkers*, krijgen Kromtrekkingen der Vingers door het Kalkmaaken van het Loot tot het verglaazen; en worden, door het behandelen der koude klije, aan Handen en Voeten Jigtig.

Salinarii. *Zoutbereiders*, worden aan Scheurbuik en Leepoogen onderheevig.

Coqui. *De Koks*, krijgen door geſtaag bij het Vuur te verkeeren, Oogenſchemeringen, en worden eindelijk Blind.

Foricarii. *Puttegravers*, worden meest alle door den ſterken ſtank, waaraan zij geduurig bloot geſteld zijn, Leepoogige en Blindächtige, en kunnen naauwlijks door de pijn, welke zij aan de Oogen lijden, vier uuren op den dag werken, en zijn genoodzaakt vervolgens op een donkere plaats te blijven zitten, hunne Oogen telkens met laauw Water afwasſchende; zo ſcherp immers is de ſtank, dat het Zilver en Koper hier door terſtond zodanig word aangeſlaagen, dat de Vlekken 'er met moeite kunnen uitgedaan worden; hier uit blijkt ook hoe ſchadelijk eene onzuivere Waterpot voor het Gezicht is.

Lotrices. *Wasſchers*, worden dikwerf Leepoogig door den ſchadelijken Damp van 't Zeepwa-

water; door 't ſtaan in het water krijgen zij Zuchtgezwellen; de Vijt aan de Vingeren door de afwisſelende koude en hette, en Splijtingen in de Handen door de Zeep.

Kaarsſemakers, door den ſtank welken het geſmolten Vet geſtaag geeft, worden deeze Leepoogige. *Candelarii.*

Molenaars, worden hardhoorende, door het aanhoudend geraas der raaderen en het vlugge Bloemmeel. *Molitores.*

Bakkers, worden Hees door het Stuifmeel: krijgen groote Handen, door het geduurig werken met de Handen. *Piſtores.*

Paruikemakers, worden Blindächtig door de Poeder. *Artifices crinium adſcititiorum.*

Sifters, worden door het Siften en en de daar door opvliegende ſtof Blindächtig, en krijgen door de Mijten, die in het meel zitten, Luisziekte en Schurft. *Cribratores.*

Timmerlieden, worden door hun zwaar werk krom, krijgen Rug- en Dijepijnen, ſoms overvalt hun de Heupjicht, of zij worden met Breuken behebt. *Ædiles.*

Dragers, door het draagen van zwaare lasten, en het Bukken van het Lichaam, worden krom, en krijgen Breuken. *Bajuli.*

Kleermakers, door het geſtaag zitten worden deeze Lieden krom en gebocheld, en worden met geboogen knieën *Sutores.*

dikwerf mankgaande; bij hen zijn de Armen dikker, en de Borstſpieren ſteeviger dan bij andere Menſchen, een uitwerking van hunnen arbeid.

Sartores. *Schoenmakers*, gaan langzaam, door de drukking welke hunne Voeten onder het zitten ondergaan; en krijgen een krommen Rug. Maar ook de Meisjes welke geſchikt zijn om te naaijen, of te brijden, zitten door gewoonte met verwijderde Schouderbladeren, en worden gebocch eld.

Curſores. *De Loopers*, worden dikwerf door Breuken aangedaan.

Equiſones. *Paardrijders*, krijgen ſteen door het ſchudden der Nieren; worden *Wellustig* door het drukken der Teeldeelen; en met *Aambijen* behebt door de wrijving van den Aars.

Cantatores. *Zangers*, krijgen Breuken, gelijk ook Kinderen, welke veel ſchreeuwen, en zij die den Waldhoorn blaazen, de Oogen worden rood door het ſchreeuwen; ook Heeschheid, en Keelsontſteeking door de werking van het Strottenhoofd.

Æditui. Zij die bij de Indianen met een verheeven ſtem de uuren door roepen aanduiden, worden meest Blind.

Statarii artifices. *Konſtenaars, welker handwerk ſtaande is*, gelijk ook de Kamerdienaars der Konin-

ningen, en de Oude Wapendragers, welke den gantſchen dag ſtonden, krijgen, eerst Aderſpatten en daarna Zuchtzwellingen der Beenen.

Konſtenaars, welke een zittend handwerk hebben, gelijk ook Letterblokkers, worden aangetast door Aambijen, deels oorſprongelijk uit hunnen traagen Stoelgang, deels uit hoofde van den rechten Hoek, welke de Darmvaten onder het zitten maaken. *Artifices ſedentarii.*

Eindelijk worden alle Konſtenaars, welke aan een Stinkende Lucht blootgeſteld zijn, langzamerhand Leepoogige of Kwaadſappige, en hier van daan worden bij hun de Zweeren moeijelijk Geneezen.

Gemoeds Aandoeningen. *Animi Pathemata.*

Zijn zodanige denkbeelden, welke met geweld der Ziele, als het ware, ingeprent, Tegennatuurlijke en onwillige beweegingen in het Lichaam ten gevolgen hebben, of voortbrengen.

Zodanige Denkbeelden worden geenzints door eene *Onverſchilligheid*; Maar meestal door eene zeer groote *Haat* of *Blijdſchap* agtervolgd, en worden daar- *Adiaphoria. Odium. Gaudium.*

om de Zielsaandoeningen in Aangenaame en Onaangenaame verdeeld.

Grata. *Aangenaame*, zijn de zulke welke wij begeeren, gelijk de Vreugd en Liefde.

Ingrata. *Onaangenaame*, waarvan wij een afkeer hebben, als, Gramfchap, Haat, Nijd, Droefheid, Vrees, Schrik, Schaamte.

Gaudium. 1. *De Vreugd*, daar zij den Ómloop des Bloeds vermeerdert, is zij fchadelijk voor ontftookene Deelen, en in Slagäderkwetzingen. — Ja eene te groote Blijdfchap veroorzaakt foms den Dood.

Amor. 2. *De Liefde*, of *Minnedrift*, veroorzaakt in beiden Sexe een meerderen toevloed van Bloed naar de Teeldeelen, hier door kan eene Ontfteeking der Roede, of Ballen, of eene Zaadbreuk ontftaan, of ook vermeerderd worden.

Ira. 3. *De Gramfchap*, kan door den Omloop des Bloeds aantezetten, een Ontfteeking bij Wonden, Bloedftorting uit dezelve, en eene heevige ontfteeken Koorts veroorzaaken; de Beet van een vergramd Mensch, of Dier, kan de Dolheid te gelijk met de

de Watervrees aanbrengen. De Gramſchap bederft de Gal, en brengt hier door de Roos te voorſchijn.

4. *De Droefheid*, brengt Verhardingen en Zuchtgezwellen voort, daar zij de Zenuwen en Vaten des Lichaams ten uiterſte verzwakt. *Mœror.*

5. *De Vrees*, maakt alle de Spierveezelen ſchielijk ſlap, hiervan komt eene onwillige Waterloozing, door ontſluiting der Sluitſpier; hier van, dat ſommige lijders door Vrees voor eenige Konstbewerking reeds door Flaauwtens aangedaan worden, en na de Konstbewerking door ſterker Ontſteekingen bij de Wonden aangetast. *Timor.*

6. *De Schrik*, brengt Kramp in de Spieren, hier van bij Gewonden Kramptrekkingen; en, daar door de Schrik de Vaten Zamengetrokken worden, loozen zij onder het doen der Konstbewerking weinig Bloed, welk zich naderhand dan eerst zal openbaaren; de Schrik brengt niet zelden Knoestgezwellen voort, of doet *Terror.*

doet dezelve in Kanker overgaan; daaren boven kan een Schrik eene ligte Wond bij toeval doodelijk maaken, daar 'er voorbeelden zijn, dat Menschen, na eenen hevigen Schrik, aan de gevolgen eener ligte Wond overleeden zijn.

Pudor. 7. *De Schaamte*, doet de Wangen bloozen, en kenreekent dus een vermeerderden toevloed van Bloed naar het Aangezicht.

Imaginatio gravidæ.

De Inbeelding eener Zwangere Vrouw.

Er word noch getwist, of eene geweldige Inbeelding van eene Zwangere Vrouw op de Vrucht eenen Krachtdadig en Werkzaamen invloed hebbe. Ik denke immers niet, dat door dezelve eenige nieuwe wording van Deelen, welke te vooren niet aanwezig waren, of integendeel eene geheele vernietiging van Deelen, welke te vooren reeds inderdaad bestonden, zoude kunnen te weeg gebracht worden; des niettegenstaande kunnen wij allen invloed der verbeelding niet ontkennen; de Moedervlekken schijnen hunnen oorsprong aan

aan eene tegennatuurlijke ontwikkeling der Vrucht verschuldigd te zijn.

Te groote Oeffening der Zintuigen. *Exercitatio nimia sensuum.*

Of de In- of de Uitwendige Zintuigen kunnen of te sterk geoeffend, of te zeer verwaarloosd worden.

Alle oeffening, waardoor de Hersſenen te zeer ingeſpannen zijn, gelijk in zeer Scherpzinnige Studien, verzwakken uittermaten de Zenuwen, en brengen te veel Bloeds naar het hoofd; hier van moeten dezelve vermijd worden in Hoofdwonden en Oogsgebreken.

Te ſterke Oeffening van het Zintuig des gevoels verſlapt het zelve, en lokt het Bloed naar het zelve, hiervan word door een al te ſterk gebruik des Gezichts, dit Werktuig zo aanmerkelijk verzwakt, dat het zelve rood word, of geheel nutteloos word door den zwarten Staar; door het hooren van een al teſchel Geluid worden wij doof.

De Slaap. *Somnus.*

Te lange Slaap verzwakt de Vezelen, en verwekt eene ſlijmige geſteldheid in de

de Vochten; hier van daan de Geneigdheid tot Zuchtgezwellen.

Vigiliæ.

Het Waaken.

Wen het zelve te lang duurt, worden de Oogen Rood, en het Gezicht verzwakt.

Vis Divina.

De Goddelijke Kracht.

Van Oudsher was het een algemeen gevoelen, dat de vergramde Godheid het Menschdom met Ziekten, en verderffelijke Plaagen bezocht, doch het is hard, dat men den Algoeden God, welke aller Heil zoekt te bevorderen, als de Oorzaak der Ziekten algemeen zou aanmerken.

Vis Diaboli.

De Kracht des Duivels.

Dat er Toveraars of Wicchelaars zouden zijn, welke door eene overeenkomst met den Duivel de macht zouden hebben, de Menfchen met Ziekten naar willekeur te bezoeken, is niets dan een fabel; immers alle Ziekten, welke Kwaaddoeners den Menfchen aanbrengen, zijn

Uit-

Uitwerkzelen van de Konst of Natuurlijke Vergiften.

Voorgegaane Uitwendige Ziekten. *Morbi prægressi externi.*

Zo zijn de Fistels dikwerf de gevolgen van voorgegaane Wonden of Ettergezwellen, zo word de Roos dikwerf door Versterving gevolgd.

Voorgegaane Inwendige Ziekten. *Morbi prægressi Interni.*

De Inwendige Ziekten zetten dikwerf de Ziektestoffe, op verschillende Uitwendige plaatzen van het Lichaam, neder, waar uit verschillende Scheidingsgezwellen, of Gezwellen door verplaatzing voortkoomen.

Voorbeschikkende Oorzaaken der Ziekten. *Causæ Prædisponentes.*

Deeze zijn zeer groot in Getal.

De tegennatuurlijke Ontwikkeling der Vrucht. *Mala evolutio Embryonis.*

Wanneer de Vrucht in de Baarmoeder nog opgeslooten zich kwalijk ontwik-

ſwikkelt, geeft dit aanleiding tot verſcheiden Werktuigige Ziekten, naarmaate namentlijk dezelve of te ſchielijk of te langzaam, of kwalijk geſchied, waaruit de wanſtalligheden en Moedervlekken ſchijnen te moeten worden afgeleid.

Tempera-mentum.

Lichaams Geſteldheid. Temperament.

Hier door word eene bijzondere geſteldheid der Vochten verſtaan; en daartoe behooren dierhalven.

Sangui-neum.

1. *Eene Bloedrijke Geſteldheid*, wanneer het Bloed de overhand heeft, waaruit waare en onwaare Ontſteekingen en Bloedſtortingen kunnen voortkoomen.

Phlegmati-cum.

2. *Waterige*, waarbij de Wije en Slijm te veel zijn, en waar door Zucht- en Watergezwellen voortkoomen.

Choleri-cum.

3. *Galachtige*, wen de Gal de overhand heeft, waar door Roos en Roosachtig Uitſlag voortſpruiten.

Melancho-licum.

4. *Zwart Galachtige*, waarbij het Bloed dik, zwart, en als Pek vertaaid is, waar door Knoestgezwellen en opene Kankers der Zwartgalligen.

5. *Vet-*

5. *Vette*, waarbij het Olieachtige overal zichbaar is, dezelve heeft de Verettering zeer ligt ten gevolgen. *Obesum.*

6. *Lijmachtige*, wanneer in al de Vochten eene Lijmachtige Zelfstandigheid de overhand heeft, gelijk soms bij de Vrucht en bij Kinderen, waardoor Moedervlekken en Uitwassen gebooren worden. *Gelatinosum.*

7. *Geestrijke*, waarbij het Zenuwvocht overvloeit, en waardoor bij Wonden ligtelijk Krampen en Stuipen voortkoomen. *Spirituosum.*

8. *Kwaade* en *Kwaadzappige*, waarbij de Vochten door eene zekere Scherpheid zijn aangedaan, of wen er eene verkeerde of bedorven Mengeling bij plaats grijpt. *Cacochymica, Cachectica Temperies.*

Eigenaartige Gesteldheid. *Idiosyncrasia.*

Geeft zodanige gematigdheid te kennen, welke aan ijder Lichaam bijzonder eigen is, en waardoor het eene Mensch zich door Uitwendige zaaken geheel anders aangedaan voelt, dan het andere, dus zal, bij voorbeeld, het aanschouwen van een Wond of Kat, bij den eenen een Beswijming voortbrengen, de andere

 zal

zal er niets van weeten, zo zal een op de Huid aangelegd Hulpmiddel dikwerf bij den een de Huid ontvellen, en bij den ander geene de minſte verandering daarſtellen.

Habitus Corporis.

Lichaams Aart.

Deeze, alleen betrekking hebbende tot de vaste Deelen, kan zijn.

Senſilis.

1. *Gevoelig*, waarbij de Zenuwen zeer gevoelig; en de Spieren zeer Prikkelbaar zijn. In deezen koomen bij Wonden, zeer ligt, Ontſteekingen, Krampen, of Stuipen.

Inſenſilis.

2. *Ongevoelig*, waarbij eene tegenovergeſtelde eigenſchap der Zenuwen en Spieren plaats grijpt, zo als bij Waterigen en Zwartgalligen.

Robuſtus.

3. *Sterke*, waarin de Vezelen ſterk en Veerkragtig zijn, gelijk bij werkzaame Mannen, en bij de Landlieden.

Debilis.

4. *Zwakke*, waarin de Vezelen geen genoegzaame kracht bezitten, maar zwak zijn, zo als bij Kinderen.

5. *Stij-*

5. *Stijve*, waarbij de Vezelen reeds verstramd zijn, zo als bij oude en flokoude Menschen. *Rigidus.*

6. *Slappe*, wanneer de Vezelen slap, flets zijn, en weinig Veerkracht hebben, zo als bij de Vrouwen en Kinderen. *Mollis.*

7. *Magere*, wanneer de Vezelen wel sterk zijn, doch door weinig Celwijsweefsel zamengehouden worden. *Macilentus.*

8. *Vette*, wanneer de Vezelen slap zijn, en in veel Vet ingewikkeld liggen. *Pinguis.*

9. *Ziekelijke*, komt over een met de Kwaadzappige. *Morbosus.*

De Leeftijd. *Ætas.*

Ieder Tijdperk onzes leevens brengt zijne eigen Ziekten meede.

1. *De Kindsheid*; brengt Spruw, het Kikvorschgezwel, Ontsteeking des Navels, deszelfs Verzweering, Waterbreuk, Navelbreuk of Liesbreuk; Hoofdberg, Daauwworm, Melkkorst; Oor- en Oogvloeijingen, Gloed, Branding, Ontsteeking van het Tandvleesch, moeilijk Tandkrijgen, Winddoorn, Kropkliergezwellen voort. *Ætas infantilis.*

2. *De Jongelingschap*; de overvloed, en sterke beweeging des Bloeds naar het Hoofd, brengt in deezen Leeftijd, *Ætas juvenilis.*

 Neus-

Neusbloedingen, Keelsontsteekingen, en Roodheid der Oogen te weeg; omtrend de Huwbaarheid, komen er Kliergezwellen in de Liezen, en Zaadbreuken.

Ætas virilis. 3. *De Mannelijke Leeftijd*, levert Aambijen, den Steen, en Voeteuvel.

Ætas senilis. 4. *De Ouderdom*; deeze heeft Stijfheid der Vezelen ten gevolge, waardoor de Vochten Scherp, Aardachtig worden, en de Gewrichten doet Verstijven, de Ruggegraat krommen; het Gehoor verlooren gaan, het Gezicht stomp worden, of geheel verdwijnen. — Hierbij komt de Brosheid der Beenderen, en het ontaarden van Wonden en Kneuzingen aan de Beenen, in Kwaadzappige Zweeren.

Sexus.

De Sexe.

Masculinus. *De Mannelijke*; heeft vooral aan de Teeldeelen bijzondere Ongemakken, als waare en onwaare Zakbreuken; Vernaauwing der Voorhuid Beknelling van het hooofd der Roede door het overhaalen der Voorhuid, Zwelling, Ontsteeking, Verharding der Ballen, Onmacht.

Fœmineus. *De Vrouwelijke*; derzelver Ziekte hangen af van derzelver onderscheiden Teeldee-

deelen, van de Borſten, en de bijzondere Werkingen aan deeze Sexe eigen, gelijk ook van de Maandzuiveringen, en de Baarenstijd. In de Teeldeelen vallen, Uitzakkingen, Scheuringen der Baarmoeder, of des Bilnaads; in de *Mammen*, Ontſteekingen, Verhardingen, en Knoestgezwellen.

Zamenſtelling van eenig Deel.

Structura Partis.

Het eene gedeelte van ons Lichaam is, uit hoofde van deszelfs bijzonder maakzel, meer geſchikt tot eenige Ziekte, dan het andere; dus is het Knoestgezwel eigen aan de Klieren; het Ettergezwel is de zitplaats des Vetroks; dus ontſtaan 'er in den rechter Darm door Vet en Rotſtoffe, dikwerf Fistels aan den Aars.

Het Leerſtuk der Toevallen.

Symptomatologia.

Een *Toeval* is het uitwerkzel, of een zeker Verſchijnzel van, of bij eene Ziekte. *Symptoma.*

Ieder *Toeval* dierhalven, onderſtelt of eene beleediging van de Werkingen onzes Lichaams, of eene beleediging der zichtbaare Eigenſchappen, in eenig gedeelte van het zelve.

De *Toevallen* worden verdeeld; met opzicht tot derzelver *Oorſprong*. *Origo.*

 1. In

Morbi. 1. In Toevallen *der Ziekte*, welke van de Ziekte zelve,

Causæ morbi. 2. — *Van de Oorzaak der Ziekte*,

Symptomatum. 3. — *Der Toevallen*, van de toevallen.

Epigenomena. 4. — *Nieuws ontstaan*, welke van een Nieuw opkoomende Ziekte ontstaan.

Apparitio. Ten tweede, naar den tijd van hunne *Verschijning*.

Præcedentia. 1. In *Vooragaande*, welke de Ziekte voorgaan.

Concomitantia. 2. — *Verzellende*.

Subsequentia. 3. — *Opvolgende*.

Sedes. Eindelijk naar hunne *Zitplaats*.

Externa. In *Uitwendige*, welke in eenig zichtbaarlijk beleedigde Hoedanigheid;

Interna. In *Inwendige*, welke in eenige beleedigde werking bestaan.

Ieder Ziekte heeft daarenbooven.

Propria. Characteristica, Pathognomica. 1. Haare *Eigen* toevallen, welke aan deeze alleen eigen zijn, en *Kenschetzende*, of *Ziektenkundige* genaamd worden.

Communia. 2. *Gemeene*, welke dezelve met andere gemeen heeft.

Periculosa. 3. *Gevaarlijke*, welke Leevensgevaar aanduiden.

4. *Niet*

4. *Niet gevaarlijke*, welke het Leeven niet bedreigen. *Non periculosa.*

Uitwendige Toevallen. *Symptomata externa.*

Zijn beleedigingen der zichtbaare Hoedanigheden.

Hiertoe behooren bijna alle Uitwendige Ziekten, welke als Toevallen van andere uitwendige gebreken kunnen aangemerkt worden.

Pijn, een vermeerderd onaangenaam gevoel, in eenig deel, is een toeval van Ontsteeking; van OpeneKanker; Verkoudheid Gezwellen; Winddoorn; Wonden versch aangebracht; Zenuwkwetzing, en soms van Zweeren. *Dolor.*

Ongevoeligheid, wen dit in eenig gevoelig deel voorvalt, is het een Toeval van koud Vuur, van een gebonden, gedrukte, of afgesneeden Zenuw. *Anodynia.*

Warmte, gevoel van branding in eenig deel, is een toeval van Ontsteeking, of Zenuwkwetzing. *Calor.*

Koude, is een toeval van Versterving. *Frigus.*

Wankleurigheid; deeze is verschillende, de *Pairsse* is een toeval van Uitgevaat Bloed, van een onwaare Slagaderspat, Aderspat; koud en heet Vuur. *Color Morbosus. Livor.*

De Zwarte, is in de drooge Versterving, de *Roode* in de Ontsteeking, en *Nigredo. Rubor.*

Pallor. de *Bleeke* in het Zuchtgezwel kennelijk.

Fœtor. *De Stank*, is een toeval bij een Kanker, Rottige, met Beenbederf, of Versterving verzeld gaande Zweer; hiertoe behoort ook de *Stank*, door een bedorven Tand; Kalk der Tanden, Mondscheurbuik, of Pestkool der Tong; de *Stank* in de Ooren verzelt een Zweer. In de Neus, de stinkende Neuszweer. Aan de *Teeldeelen*, de afloop van de Drekstoffe, en der pis.

Pruritus. *Jeukte*, geeft een Schurftige scherpheid te kennen, of van Zweeren, of van ter Geneezing overhellende Beenbreuken.

Durities. *Hardheid*, is een toeval van een Knoestgezwel en Beenknobbel; de *Papachtige* is een toeval bij versterving en de Zucht; *Veerkrachtige* in Wijegezwellen, en Darmbreuken; *Golvende* in de Ettergezwellen.

Intumescentia. *Zwelling*, is een Toeval van alle, zo Heete, als Koude Gezwellen.

Aridura. *Verdrooging*, is een Toeval van Gekwetste Slagaders, en voornaame Zenuwen van eenig deel; of van den Winddoorn, of niet herstelde Ontwrichtingen.

Inflammatio. *Ontsteeking*, is een Toeval bij Wonden, Zweeren, Beenbreuken, Ontwrichtingen, Kneuzingen.

Het

Het Luchtgezwel, is een Toeval bij Wonden, Verfterving; Breuk der Ribben; en den Adderbeet. *Emphysema.*

De Roodheid, is een Toeval bij oude Zweeren, een beleedigde Hersfenpan, en verborgen Beenbederf. *Erythema.*

De Oogontfteeking; is een Toeval van bijna alle Oogziekten, en Hoofdbeleedigingen; de *Roodheid* der Oogen, den 7. of 8 dag na de beleedigde Hersfenen voorvallende, is een Toeval, het geen een Veretterd Hersfengeftel, en den dood aanduid. *Opthalmia.*

De Roodheid der Oogen, in den Borstkanker, of op eene andere plaats, geeft te kennen, dat het gif reeds door het geheele Lichaam zich verfpreid heeft.

Het koud Vuur, is een Toeval bij zwaar beleedigde Zenuwen, verbrijzelde Beenbreuken, Ontwrichting der Wervelen, beet eens vergiftigen Adders, affnijding van een voornaame Zenuw of Slagader; van fommige Wonden, Zweeren, Gezwellen, Breuken. *Gangræna.*

Verettering, is een toeval van gekneusde Wonden, van Zweeren, en van fommige Gezwellen, als het Ontftooken Gezwel, de Bloedvin. *Suppuratio.*

Gravitas. *Zwaarte*, de vermeerderde Zwaarte is een Toeval bij Ontſteeken en Verharde Gezwellen.

Levitas. *Ligtheid*, is een Toeval van het Luchtgezwel.

Siccitas. *Droogheid*, is een toeval van eene drooge Oogontſteeking.

Humiditas. *Vochtigheid*, kenſchetst een Vochtige Oogontſteeking.

Pulſatio. *Klopping*, is een Toeval bij Ontſteeking, welke tot Verettering overgaat, maar voornamentlijk bij een waare Slagaderbreuk.

Pulſus Abolitio. *Afwezendheid der Klopping*, is een Toeval bij verſterving, bij een doorgeſneeden Slagader, of wen dezelve afgebonden of gedrukt word, gelijk na de Konstbewerking van een Slagaderſpat word waargenoomen.

Strepitus articulorum. *Gekraak der Gewrichten*, is een Toeval van Scorbuit; Verdraaijing der Hand, of Voet, of van het Luchtgezwel.

Hæmorrhagia. *Bloedvliet*, is een Toeval van Wonden, Scheurbuikige Zweeren, ſtinkende Zweeren, opene Kanker.

Hæmorrhagia narium. *Neusbloeding*, is een Toeval bij een gekneusde Neus, geſchudde Hersſenen, of uitgetrokken Veelvoet.

Hæmorrhagia aurium. *Oorbloeding*, is een toeval van een geſchokt Hersſengeſtel.

Tand.

Tandvleesbloeding, is een Toeval bij de Scheurbuik des Monds, en des Tandvleesch. *Stomacace.*

Watervloed, is een toeval van een gekwetst Watervat, of van een geopend Watergezwel. *Lymphæ fluxus.*

Wijcvloed, is een Toeval bij versche Wonden; en sommige weeldrige Zweeren. *Seri fluxus.*

Etter, of *Vloeijing van scherpe Stoffe*, is een Toeval bij Wonden en Zweeren, *de Ettervloeijing uit de Neus*, is een Toeval bij de stinkende Neuszweer, en bij eene Kropklierziekte; de *Oorvloed* is een Toeval van een verzwooren Oor, of een geschud Hoofd. *Puris, saniei fluxus.*

Leedewatersvloed, is een Toeval van doorgaande Wonden, of Zweeren in de Gewrichtsholligheden. *Synoriæ fluxus.*

Aarsvloed, is een toeval bij een Aarsfistel, of inwendige Aambijen. *Proctorrhœa.*

Zamentrekking, *Optrekking*, der Spieren of Banden, is een Toeval van Beenbreuken, of Gewrichtswonden, en Zweeren. *Contractura.*

Werkeloosheid, of eene te groote Verslapping der Spieren, en Banden, is een Toeval bij Verdraaijingen, soms bij gedaane Gewrichtsherstellingen. *Atonia.*

In-

Symptomata Interna.

Inwendige Toevallen.

Zijn beleedigingen der Leevendige, Natuurlijke, of diergelijke Werkingen.

Actionum Vitalium.

De Toevallen der Leevendige Werkingen.

Zijn betrekkelijk tot de Polsſlag; de Beweeging van 't Hart, en der Ademhaling.

Symptomata pulſus.

De Toevallen der Polsſlag.

Pulſus tardus, intermittens.

Eene kleine, traage en tusſchenpoozende Pols, is een Toeval van eene In- of Uitwendige Bloeding, van het koud Vuur, of van den Dood.

Crebrior, durior.

Eene *Schielijke en Harde Pols*, is een Toeval van Koorts en Ontſteeking. Hier toe dierhalven behooren de toevallen van Koorts en Ontſteeking.

Symptomata febrilia.

Toevallen der Koorts.

Febris inflammatoria.

1. *Ontſteeken Koorts*, is een Toeval het welk Ontſteeken Gezwellen voorgaat, verzelt, of opvolgt; onder den naam van *Wond* of *Etterkoorts*, word een Toeval verſtaan, 't welk bij Wonden, zwaare Kneuzingen, of Beenbreuken, waarmeede Ont-

Ontsteeking gepaard gaat, zich voordoet.

2. *Rotkoorts*, is een Koorts door eene opgeslorpte Rotstoffe veroorzaakt, en is een Toeval bij Versterving, rottige Zweer, of Zweer met Beenbederf. Zij die gewond zijn, of aan Zweeren onderworpen, en aan de Rottige lucht der Gasthuizen blootgesteld blijven, worden eer door Rotkoortsen aangetast, dan Gezonden. *Putrida.*

3. *Galkoorts*, is oorspronglijk van bedorven Gal; en gaat daarom niet zelden gepaard met Roos, Wonden en Zweeren. *Biliosa.*

4. *Teeringkoorts*, welke het Lichaam langzaam doet vermageren, is een Toeval volgende op lang geslooten, of verhoolen gebleeven Ettergezwellen, op groote voorgegaane Wonden of Zweeren, welke veel Etters loozen; en voornamentlijk op den Kanker, of een open Watergezwel. *Lenta.*

5. *Tusschenpoozende Koorts*, welke geregeld om den anderen of derden dag wederkeert, is geen toeval van eene uitwendige Ziekte; dan, daar door eene kwalijk bestierde Leevensregel de *Intermittens.*

de gekwetsten eerder aan diergelijke Koortsen onderheevig zijn, en door dezelve aangetast worden, dan andere; zo word dezelve soms een bijkoomend Toeval van eene uitwendige Ziekte:

Symptomata inflammatoria.

Ontsteeking Toevallen:

Phrenitis.

1. *Hersſenylies Ontſteeking*, eene Ontsteeking van de Vliezen der Hersſenen, welke uit de Ontsteeken koorts, en eene woeste Ijlheid gekend word, is een Toeval van Kneüzing des Hoofds, of Verwonding van het zelve; somwijlen volgt dit Toeval op een Oorontsteeking, na een hevige Kiespijn, of geweldige Vijt.

Cephalitis.

2. *Hersſenontſteeking*, Ontsteeking der Hersſenen zelve is een Toeval, volgende op een gekneusd Hersſengestel, of een Wond aan hetzelve, of eene Hersſenpans indrukking.

Cynanche.

3. *Keelsontſteeking*, wen er vreemde Lichaamen in de Keel, of Strottenhoofd, eenigen tijd opgehouden worden, zo werden deeze Deelen Ontstooken; en dit maakt hun Toeval.

Pleuritis.

4. *Het Zijdewee.* Eene Ontsteeking der Tusſchenribbige Spieren, en van het

het Borstvlies, is een Toeval, het welk de Borstkneuzingen, Breuken der Ribben, en van het Borstbeen volgt en verzelt.

5. *Longontsteeking*, is soms een Toeval van verwondinge van dit Deel, soms van eene Keelsontsteeking afkomstig. *Peripneumonia.*

6. *Van het Middenrif;* Wonden, Kneuzingen, en Ontsteekingen maaken dit Toeval in dit Deel. *Paraphrenitis.*

7. *Van het Hart*, een Toeval bij oppervlakkige Wonden van dit Ingewand. *Carditis.*

8. *Der Maag*, van die zelve Aandoeningen, of van een doorgeslikte Naalde, of eene gekneldе Maagbreuk. *Gastritis.*

9. *Der Darmen*, een Toeval van derzelver Kwetzing, Kneuzing, Beklemming, of van scherpe doorgezwelgde Lichaamen. *Enteritis.*

10. *Van het Darmnet*, is een Toeval der beleedigingen van dit Ingewand. *Epiploïtis.*

11. *Der Leever*, soms der Leever zelve, soms door het Meedegevoel na een geschokt Hersfengestel. *Hepatitis.*

12. *Der*

Splenitis. 12. *Der Milt*, insgelijks een Toeval of van Miltsgebreeken, of van aangedaane Hersfenen.

Nephritis. 13. *Der Nieren*, op Kneuzing of verwonding der Nieren.

Cyſtitis. 14. *Der Blaas*, is een Toeval op een Ontſteeking, Wonding, of Kneuzing der Blaas, ſoms op Waterverſtopping, ſuuwe Steenſnijding, of Blaasbeklemming.

Metritis. 15. *Der Baarmoeder*, of van Kneuzing of van Verwonding, of Scheuring, of na de Keizerſneede, op dit Ingewand verricht.

Myoſitis. 16. *Der Spieren*, volgt als een Toeval na Wonden, Kneuzingen, Breuken, Afzettingen.

Symptomata actionis Cordis.

De toevallen van de Werking van 't Hart

Lipothymia. 1. *Flaauwte*, of eene Oogenſchijnlijke ophouding der Leevendige Werkingen, is een Toeval op eenige In- of Uitwendige Bloedvliet, van Vrees voor eene Aderlating, of eenige andere Heelkundige Konstbewerking; van verſterving; van een Gekwetst Hart.

2. *Op-*

2. *Ophoudende Pols*, is een Toeval het welk het Lichaam schijnbäar Dood maakt, en word gevonden bij Opgehangene, Bevroozene, verdronkene, en Moeilijk Geboorne. *Asphyxia.*

3. *Hartklopping*, verzelt de Wonden van het Hart, en deszelfs Slagaderspatten, somwijlen is het maar een uitwerkzel der Vrees. *Palpitatio Cordis.*

De Toevallen der Ademhaling. *Symptomata Respirationis.*

Stikkende Ademhaling, is een Toeval bij het Borstwater, de Etterborst, een half doorgeslikte of in den Slokdarm hangenblijvende Brok of Vreemd Lichaam, soms in de Luchtpijp, bij Kliergezwellen aan den Hals, bij doorgaande Borstwonden, met uitstorting van Bloed of Lucht, bij Kwetzingen der Middenrif-Zenuw, bij eene Indrukking van het Zwaardwijze Kraakbeen, bij het Buikwater, of eene Bocchel. *Orthopnœa.*

Etterborst, is een Toeval van eenig Ettergezwel in de Borst, van eene Gewonde of Gekneusde Long. *Empyema.*

Symptomata Actionum Animalium.

Toevallen der Dierlijke Werkingen.

Zijn beleedigingen der Uit- en Inwendige Zintuigen der Slaap en Willekeurige Spiersbeweegingen.

Symptomata Sensuum externorum.

De Toevallen der Uitwendige Zintuigen.

Amaurosis. *Zwarte Staar*, is een Toeval van de gekwetste Wenkbraauwzenuw, van een gekneusd Oog of Hoofd, van eene Verwonding derzelve, of van Ziekten der Voorhoofds - boezems.

Amblyopia. *Schemering*, is een Toeval van bijna alle Oogziekten.

Photophobia. *Lichtshind'ring*, is een Toeval vooral bij een Inwendige Oogontsteeking.

Cophosis. *Doofheid*, is een Toeval op kneuzing en verscheiden Ziekten van de Deelen van het Gehoor volgende.

Ageustia. *Smakeloosheid*, is een Toeval van Verlamming der Tong.

Anosmia. *Afwezigheid der Reuk*, is een Toeval der Neuszweer, en van den Veelvoet.

Anoesthesia. *Gevoelloosheid*, geeft als Toeval te kennen van een afgesneeden, gebonden, of gedrukte of bedorven Zenuw, of ook van Versterving.

Doof-

Doof gevoel, is een Toeval 't geen verſterving voorgaat, of eene langzaame Verdorring; en is oorſprongelijk van een gedrukte of gebonden Zenuw. *Stupor.*

Kruipend of Tintelend gevoel, is een Toeval van deze zelfde gebreeken. *Formicatio.*

Pijnen en onaangenaame Aandoeningen. *Dolores et ſenſationes ingratæ.*

Hoofdpijn, is een Toeval van Kneuzing des Hoofds, van een Beenknobbel of Beenbederf, aan 't zelve. *Cephalagia.*

Scheele Hoofdpijn, is een Toeval van Oogontſteeking, van Tandpijn, en van zodanige Gebreken, welke hunnen Oorſprong in de Snotboezems des Voorhoofds hebben. *Hemicrania.*

Borstpijn, is een Toeval van een Uitwendig Ettergezwel der Borst, van een gekneusde Borst, of van geweldig Persſen. *Pleurodine.*

Maagpijn, is een Toeval van een Maagbreuk, van indrukking des Zwaardwijzen Kraakbeens, of van een gekneusden Bovenbuik. *Cardialgia.*

Darmpijn, is een Toeval bij beklemde Darmen, of gekneusden Buik. *Colica.*

Leverpijn, is een Toeval van een te zeer gezwollen Galblaas, of eenig Ettergezwel in de Lever. *Hepatalgia.*

Nephralgia. *Nierpijn*, is afkomstig van den Steen, welke soms door Verettering in de Lendenen voorkomt.

Hysteralgia. *Pijn in de Baarmoeder*, is een Toeval van eenig Versteend weezen, Vleesprop, of Kankergezwel in de Baarmoeder of Scheede schuilende.

Arthritis. *Jichtpijn*, is een Toeval, welke de Verdrooging soms voorgaat.

Anxietas. *Benaauwdheid*, is soms door den Beet eenes vergiftigen Adders oorsprongelijk.

Lassitudo. *Vermoeidheid*, is een Toeval bij Wonden, bij Scheurbuik, bij besmettelijke Ziekten, vooral bij Venussmet.

Pruritus. *Jeukte*, is een Toeval bij Zweeren, Schurft, en Beenbreuken, welke in langen tijd niet verbonden waren.

Frigus. *Koude*, is een Toeval volgende op Bloedstortingen, op Etterloozing, bij Verstervingen.

Calor. *Warmte*, is een Toeval der Koorts welke heete Gezwellen verzelt.

Symptomata sensuum internorum *Toevallen der Inwendige Zintuigen.*

Delirium. 1. *Ylheid*, is een Toeval bij groote Bloedstortingen, Herstenbeleediging, en zwaare pijn.

Rabies. 2. *Razernij*, is een Toeval Oorsprongelijk van den Beet van een dol Dier.

3. *Wa-*

3. *Watervrees*, is insgelijk een gevolg eenes dollen Hondsbeet. *Hydrophobia.*

4. *Sint Vitus Dans*, men zegt dit een Toeval te zijn, 't geen op den Beet van de Tarantula volgt, echter zijn hieromtrent nog geene zeekere bewijzen. *Tarantismus.*

5. *Zwijmeling*, is een Toeval het geen op groote Bloedontlastingen of Schudding der Hersſenen volgt. *Vertigo.*

6. *Dommeligheid*, volgt op Hoofdgebreken. *Stupiditas.*

7. *Vergetelheid*, is een Toeval van beleedigde Hersſenen. *Amneſia.*

Toevallen van den Slaap. *Symptomata ſomni.*

Ronkende Slaap, is een Toeval van uitgevaat Bloed op de Hersſenen, of van een indrukking der Beenderen, of van een Inwendig Waterhoofd, van opſtopping der Pis, van een ſchielijk Opgedroogde Zweer. *Sopor.*

Wakende Slaapzucht, is een Toeval van een geprikkeld Hersſengeſtel, en volgt ook ſoms op den Beet van de Scolopendra van het Eiland Martinique. *Typhomania.*

Slaapeloosheid, is een Toeval oorſprongelijk van alle onaangenaame denkbeel- *Agrypnia.*

 den,

den, van Pijnen, vooral die des nachts zich verheffen.

Panophobia. *Schrik in het Slaapen*, is een Toeval, het geen Beenbreuken, het Waterhoofd, en den Beet van een dollen Hond agtervolgt.

Symptomata motus muscularis

Toevallen van Spiersbeweeging.

De Werking der Spieren, kan of door eene te groote Zamentrekking, of Verslapping, of Ontaarting zondigen.

De Krampen of Trekkingen worden verdeeld in *Krampen*, en in *Stuipen:* anders in Vaste, en in Beweeglijke Trekkingen.

Spasmi et Convulsiones. *Krampen*, zijn Tegenwillige en Standhoudende Zamentrekkingen der Spieren.

Stuipen, zijn Tegenwillige, doch zich herhaalende Trekkingen der Spieren.

Spasmi.

Krampen.

Tetanus. *Rechtstijvigheid*, is zodanige, eene Tegennatuurlijke Zamentrekking der Spieren van het geheele Lichaam, waardoor hetzelve als een hout Beeld uitgestrekt liggen blijft, en of voor over, of agter over, of ter zijden getrokken word.

Het is een Toeval volgende op een beleediging der Hersscnen, of der Slaapspier, van

van een Gekneusde, Gebonden, Gerekte, Geprikkelde, of door eenig Brandend middel aangedaane Zenuw; hierom volgt dezelve ſoms op Hoofdwonden, Beensafzettingen, Bindingen der Zaadſtreng, Zenuwtrillingen, bedorven Tanden, en Ontwrichtingen met Verſcheuring der Gewrichtbanden, voornamentlijk in zeer Prikkelbaare Geſtellen, warme Luchtgeſteldheid, en vuile en onzuivere Gast- of Ziekenhuizen.

De Kramp, is een Toeval van Aderſpatten aan de Beenen. *Crampus.*

Kaakskramp, is een Toeval bij een Ontſteeking der Amandelen, en meest altijd eene Voorboode van een geheele Verſtijving of algemeene Kramp. *Spaſmus maxillæ.*

Aangezichtskramp of *Honds Lag*, volgt ſoms op eene kwetzing van de Middenrif-Zenuw. *Riſus ſardonius.*

Stuipen.

Convulſiones.

Een Stuip, is een Tegenwillige werking van alle Spieren van ons Lichaam.

Het is een Toeval, dat op Hoofd of Hersſenbeleedigingen, of die van het Ruggemerg, of Zenuwſteek volgt, ook op zeer hevige Pijnen en zwaare Bloedſtortingen, als Tandpijn, Oorpijn, Tandkrijgen, den Steen, Beensbederf van het

 Hoofd

Hoofd, der Lenden, gespleeten en gedrukte Ruggegraat, Inwendig Waterhoofd; ook worden zij die Gewond zijn, en aan een te koude Lucht blootgesteld, hier door aangedaan.

Nystagmus. *Oognikking*, *Oognijping*, is een gevolg van Oogontsteeking.

Trismus. *Tandknersing*, is een Toeval van zeer doordringende Pijn.

Epilepsia. *Vallendeziekte*, is een Toeval van een Beenuitwas, of Beenbederf in het Bekkeneel; of van een Wervelbeen, geschudde Hersfenen, of een verouderde en thans schielijk geneezen Zweer.

Horror. *Huivering*, is een Toeval van een beginnende Ontsteeking, of Verettering.

Tremor. *Beeving*, is een Toeval van een gekneusd Hoofd en Schrik.

Sternutatio. *Niezen*, is een Toeval van een Zinkingachtige Oogontsteeking, uitgetrokken Neusprop.

Oscitatio. *Geeuwen*, is een Toeval van een wederkeerende Oogontsteeking, en Bloedstorting.

Singultus. *De Hik*, is eene Tegenwillige Zamentrekking des Middenrifs met eene luide Inademing, welke schielijk afgebrooken word, en is een Toeval van Bloedstorting, Pisopstopping, Versterving, Keelontsteeking met Spruw, Ontsteeking der Hers-

Hersſenen, van het Middenrif, der Maag, Darmen, geknelde Breuk, gebrooken Wervelbeen, of ingedrukt Zwaardwijze Kraakbeen.

Hoest, is een Schudding der Borst met geluid gepaard, en een Toeval van eenig Vreemd Lichaam in de Luchtpijp ingedrongen, van eene opgenoomen, en na de Longe gebrachte Etterſtoffe. *Tuſſis.*

Lamheid. *Paralyſis.*

Beroerdheid, is eene Lamheid van alle de Spieren der Willekeur onderworpen, met eene ronkende Ademhaling en eene bijna niet te overwinnen Slaapzucht gepaard, zij is een Toeval van beleedigde Hersſenen, door Uitgevaat Bloed, of Ingedrukt Been veroorzaakt. *Apoplexia.*

Lamheid, is de Onbeweegbaarheid van één Deel, en een Toeval van een Afgeſneedene, Gebondene, Gedrukte Zenuw, van een Gekneusd, of Gedrukt Hersſengeſtel. *Paralyſis.*

Halve Beroerdheid, wanneer de eene zijde des Lichaams aangedaan is, en is insgelijks een Toeval van Gedrukte of Geſchudde Hersſenen. *Hemiplegia.*

Geheele Beroerdheid, wen de Lamheid alle de Deelen des Lichaams onder het Hoofd geleegen aandoet, en is een Toeval *Paraplegia..*

val van een Ontwrichting der Wervelen of een beleedigd, of geſchokt Ruggemerg.

Debilitas. *Zwakheid*, van het geheele Lichaam, is een Toeval van een Inwendig Waterhoofd, geſpleeten Ruggegraad, den Beet van een Vergiftig Dier, of eenige Beſmettende Stoffe, als Venusſmet, Scheurbuik, 't koud Vuur.

Symptomata vocis.

Toevallen der Stem.

Aphonia. *Sprakeloosheid*, is een Toeval van de Afgeſneeden, Gedrukte, of te ſterk Uitgerekte en terugkeerende StrottenHoofdszenuw, gelijk bij Opgehangenen plaats heeft, of van eenen gewonden Luchtpijp, Borst, afgeſneeden Tong, of door Kramp aangedaan.

Pſellismus. *Het Stameren*, is eene Onmacht om eenige Sijllabes goed uitteſpreeken, en is een Toeval van een kwaad gevormde Tong, het ontbreeken van dien, van de Lel van het Verhemelte, der Tanden; Haazelip, geſpleeten Verhemelte; Kikvorsch Gezwel, en gekneusd Hoofd.

Cacophonia vox naſalis. *Onaangenaame Spraak, Neusſpraak*, is een Toeval der Neusprop, der Neuszweer, der vernaauwde Openingen der Neus van achteren, der ontbreekende Lel.

Pie-

Piepende Stem, is een Toeval van de Prop in de Keel, en in het Strottenhoofd. *Vox sibilans.*

Heese Stem, is een Toeval van een Zinkingkeelziekte, Verkoudheid, of verlengde Lel. *Vox rauca.*

De Toevallen der Natuurlijke Werkingen. *Symptomata actionum naturalium.*

Zijn beleedigingen der Eetlust, Dorst, Kaauwing, Doorzwelging, Chijlmaaking, Bloedmaaking, Voeding, Affcheiding en Uitloozing.

Toevallen der Natuurlijke Spijslust.

Verlooren Honger, is een Toeval van zwaare pijn, Wondkoorts, Bloedstorting, eener beleedigde Galblaas of Maag, *Anorexia.*

Mislijkheid, *Walging*, is een Toeval van Schudding der Hersfenen. *Nausea.*

Dorstloosheid, is een Toeval van een Verlamde Keel. *Adipsia.*

Dorstigheid, is een Toeval bij Wonden, Ontsteekingen en Versterving. *Polydipsia.*

Venuskwelling, is een Toeval bij eenen kwaadaartigen Druipert, bij Watervrees, bij Gehangene, bij het aanleggen van Spaansche Vliegen. *Satyriasis.*

On-

Anaphrodisia. *Onmacht*, verlooren Minnelust, met Onmacht tot de oprichting der Roede, is een Toeval van een Val op de Lenden of het Heiligbeen, of bij verharde Ballen.

Tenesmus alvi. *Persſing op den Stoelgang*, geduurig voorvallende, is een Toeval van Steen, van Ontſtooken Blaas, of Rechtendarm, of pijnlijke Aambijen, en Aarsfistels, voornamentlijk na derzelver Konstbewerking.

Tenesmus Vesicæ. *Pooging tot Waterloozing*, is een Toeval bij Moeilijk Wateren.

Symptomata Digestionis.

De Toevallen der Spijsverteering.

Masticatio læsa. *Belette Kaauwing*, is een Toeval van den ontwrichten Kaak, of gebrooken Kaak, losſtaande Tanden, of Tandpijnen, Lamheid of Kramp der Kaak; Kwetzing der Wang en Kaakſpieren, derzelver Zweeren, geſpleeten Verhemelte, Haazenlip, Kikvorschgezwel.

Dysphagia. *Belette Doorzwelling*, is een Toeval van Kramp, Watervrees, Verlamde Slokdarm, van Gezwellen, In- of Buiten dezelve geleegen, en dezelve drukkende; van vreemde Lichaamen in dezelve bevat, ſcheuring des Slokdarms, Ontwrichting des Tongbeens, Keelbreuk, Slijm of Vleesprop des Slokdarms, of dezelve uit

uit de Neus voordkoomende, maar in de Keel nederhangende, eindelijk van een Ontſtooken, Veretterde, Knoestachtige, Veneriſche, Scheurbuikige; Zuchtige, Aderſpattige, Verlamde, Krampachtige of Zinkingachtige Keelziekte.

Kwaade Verteering, is een Toeval van kwaade vermenging, van een Gewonde Maag, of van een Maag of Darmbreuk; of van een gekweſte Galblaas of Leverbuis. *Dyſpepſia.*

Toevallen der Bloedmaking. *Symptomata ſanguificationis.*

Kwaadſappigheid, is een Toeval van Bloedſtorting, van Zweeren, allerlei Scherphedens, Kropklier-ziekten, Scheurbuik; Venusſmet; Uitdrooging en belette Voeding. *Cachexia.*

Geluw, of *Galachtige Kwaadſappigheid*; is een Toeval van Gramſchap, of van een Beet van een Vergiftig of raazend Dier. *Icterus.*

Waterzucht tusſchen de Huid, is een Toeval, volgende op eene voorafgegaane Bloeding; Na het ſchielijk toemaaken van loopende Zweeren; na het al te ſterk loopen derzelve, na het te lang ophouden der Pis. *Anaſarca.*

De

Symptomata Nutritionis.

De Toevallen der Voeding.

Tabes.

Uitdrooging, of Vermagering van het geheele Lichaam, gepaard met eene Teeringko rts, doch zonder Hoest of Slijmloozing of Etterloozing, is een Toeval van alle groote Zweeren, Kropgezwellen, Kanker, Maagbreuk, Kwetzing der Borstbuis, voorgegaane zwaare Bloedſtortingen.

Phthiſis.

Teering, of Vermagering van het geheele Lichaam met een Teeringkoorts en Opracheling van Etter en Hoest, is een Toeval van Gekwetſte, of na voorgegaane Verwonding Veretterde Long, van ſchielijk geneezen Zweeren, welker ſtoffen als dan naar de Longen gevoerd worden; te lang ongeopende Ettergezwellen.

Symptomata Secretionis.

Toevallen van Afſcheiding.

Hiertoe behooren ſtortingen en terughoudingen der Uitloozing.

Profluvia ſanguinea.

Bloedvloejingen.

Hæmoptyſis.

Bloedſpuwing, Uitracheling van Schuimend Bloed, is een Toeval eenes Gewonden Long, en Gekneusde Borst.

Hæmatemeſis.

Bloedbraaking, is een Toeval van een Gekwetſte Maag, of Kneuzing derzelve of doorgezwolgen Bloedſuiger.

Bloed-

Bloedwatering, is een Toeval op een Gekwetfte Blaas of Nier, volgende op het Tillen van te zwaar gewigt, de Steen in de Blaas, Aambijen. *Hæmaturia.*

Bloedvloed uit de Baarmoeder, is een Toeval der beleedigde Baarmoeder, voornamentlijk bij Zwangere, of wen 'er Vleesproppen in dezelve zijn. *Metronhagia.*

Bloedige afgang, is een Toeval 't geen of Kwetzing der Ingewanden of Kneuzing des Buiks te kennen geeft. *Diarrhœa cruenta.*

Vloejende Aambijen, is een Toeval van Aambijen, of Uitwasfing, of Kanker der Ingewanden. *Fluxus hæmorrhoidales.*

Onbloedige Vloeden. *Profluvia non fanguinea.*

Braaking, is een Toeval van gefchudde Hersfenen, Gekwetst Middenrif, geklemde Breuk, Gekneusde Maag, Ophooping van Water in de Nieren. *Vomitus.*

Darmkronkel, Drekbraaking, gepaard met beletten ftoelgang, is een Toeval van Geklemde Breuk, of Vernaauwden Regtendarm. *Ileus.*

Buikloop, te menigvuldig, is een Toeval van een langgeflooten Etterzak, of van Zweeren, Ettergezwellen, Wonden, uit welke de Etter opgeflurbt word, Pisophouding, of het aanleggen, en geduurende een *Diarrhœa.*

een geruimen tijd aanblijven van een aftrekzel van Aloe.

Ptyalismus. *Het Kwijlen*, eene groote Uitloozing van Speekzel, is een Toeval van een Ontwrichten of Gebrooken Onderkaak, of van een Gekwetste Speekzelbuis, van een Zweer in den Mond, een Scherpe en Prikkelende Tand, Opstopping der Pis, aanlegging van Uitwendige Kwikmiddelen.

Ptyalismus purulentus. *Etterkwijling*, is een Toeval van Verzweering in het Oor, in de Neus, of in de Keel.

Anacatha sis. *Etterloozing*, uit de Longen, is een Toeval van Gekwetste Long, Gekneusde Borst, Etterborst.

Diabetes. *Pisvloed*, is een Toeval van Gekneusde Lendenen.

Enuresis. *Onwillige Pisvloed*, is een Toeval van een Ontwrichten wervel, van een Vleesprop in de Scheede of Baarmoeder; Uitzakking van deeze, Blaasbreuk, Fistel der Blaas, Steensnijding, moeilijken Arbeid.

Incontinentia alvi. *Onwillige Stoelgang*, is een Toeval eener Ontwrichte Lendenwervel, of verbreeking van deeze, van een beleedigd of geschud Ruggemerg, van den Kanker, of Gezwellen in den Rechtendarm, of aan de Sluitspier van deeze, bij de Steensnijding

ding of de Aarsfistel aangebrachte Verwonding.

Etterwateren, is nu eens een Toeval van den Steen, van Aambijen, van Gekwetste Nieren of Blaas, dan eens van opgenoomen Etterstoffe. *Pyuria*

Wittenvloed, uit de Scheede of Baarmoeder, is een Toeval van een Zweer, of den Kanker in deeze Deelen, of van derzelver Vleesch, of Slijmproppen, of Uitzakking van de Baarmoeder zelve. *Leucorrhœa.*

Druipert, het vloejen van een Etterachtig of Slijmachtige Stoffe uit den Pisweg, is soms een Toeval van Steen in den Blaas, of van een Ingebracht Waskaarsje in dezelve, of van een Zweer, of Klemming der Voorhuid. *Gonorrhœa.*

Winderigheid, is door haar Oprisping en Windloozing een Toeval bij hen die Gebrooken gaan. *Flatulentia.*

Windloozing, door de Scheede of Pisbuis, is een Toeval bij den Aarsfistel, in de Blaäs of Scheede zich openende. *Aedopsia.*

Terughouding der Aftescheidene. *Retentiones Excernendorum.*

Pisopstopping, of in de Blaas of in de Nieren of in den Pisbuis; *die der Pisbuis* is een Toeval van een Steen, of Uitwas in deezen weg zich ophoudende, van eenig Gezwel in den omtrek des *Ischuria.*

 Bil-

Bilnaads, of tusſchen de Blaas en den Regtendarm; van een Vernaauwden of Ontſtooken Pisweg, van eene Krampachtige zamentrekking der Sluitſpier van de Blaas, van een Verlamde Blaas, een door Zucht opgezwollen Roede, zamengegroeide Voorhuid.

Iſchuria renalis. *Die der Nieren*, is een Toeval van, of bij een Ontſtooken, of Gekneusde Nier, van een beledigde of Krampige Blaas, gelijk ſoms na de Steenſnijding gebeurt.

Dyſuria. *Moeilijke Waterloozing*, zijnde eene Pijnlijke of Brandende pisloozing, is een Toeval van den Steen, van Ontſtooken Aambijen, van een verſchen Kwaadaartigen Druipert, en ſoms van Uitwendig aangelegde ſpaanſche Vliegen.

Dyſmenorhagia. *Belette Maandvloejing*, is een Toeval uit een ontaart Zamengegroeide of Bedorven Opening of Mond der Baarmoeder, der Scheede of Uitwendige Teeldeelen.

Obſtipatio alvi. *Hardlijvigheid*, is een Toeval, waarbij de Regtendarm Zamengegroeid of Vernaauwd, of met Vleeschproppen bezet is, of wen deeze of de Galblaas Gewond is, of als er een geklemde Breuk aanweezig is.

Over

Over de Kenteekenen der Ziekten. **Semeiotica**

Een Kenteeken, is zodanig een Verſchijnzel, waardoor wij in ſtaat zijn den Aart en Geſteldheid van eene aanweezige, voorbijgegaane, of noch aanſtaande ziekte te onderkennen. **Signum.**

De Kenteekenen der Ziekten worden verdeeld.

1. In zodanige welke den tegenswoordigen ſtaat der Ziekten aanwijzen. ***Diagnoſtica.***
2. In die, welke deszelfs voorgegaanen ſtaat aankondigen. ***Anamneſtica.***
3. Eindelijk in de zulke, welke het aanſtaande Lot der Ziekte voorſpellen. ***Prognoſtica.***

Die Kenteekenen welke den tegenwoordig zijnde ſtaat der Ziekten aanduiden, worden wederom verdeeld, in *eigen*, *gemeenen*, en *over- of bijkomende*. ***Propria. Communia. Epigenomena,***

De voorſpellende Kenteekenen zijn *Goede*, *Dubbelzinnige*, *twijfelachtige*, of *Kwaade*. ***Bona, æquivoca, mala.***

De Onderſcheiding der Ziekten. ***Diagnoſis Morborum.***

Is die Wetenſchap, welke de Kenteekenen opleevert, waar door wij eene

aan-

aanweezige Ziekte kennen, en van alle andere onderscheiden kunnen. Op deeze wijze erlangen wij deeze Kenteekenen, door behulp onzer uitwendige Zintuigen, door een gezonde Beoordeeling, en door Vergelijking.

Tactus. 1. Door het *Gevoel*, het welk door de Vingeren of door behulp van Werktuigen, als een Tentijzer of Snijstaaf, geschied; onderzoeken wij de diepte, en rigting der Wonden en Zweeren, den schuilende Steen in de Blaas, de Ontwrichtingen, en Beenbreuken, de Hardheid, en Weekheid, Vochtsgolving, Klopping, Hette of Koude der Gezwellen.

Visus. 2. *Het Gezicht*, doet ons de uitwendige gedaante der gebreken kennen; zo zien wij de Uitgestrektheid van Wonden en Zweeren; den omtrek en de Couleur der Gezwellen.

Door het beschouwen der Stoffe, welke een Wond of Zweer opgeeft, krijgen wij onderrichting nopens de beleedigde inwendige Deelen; zo kunnen wij bij Loozing van Drekstoffe in een Buikwond,

wond, van eene kwetzing der dikke Darmen verzeekerd zijn.

3. *Het Gehoor*, Leevert ons het gekraak der Gebrooken Beeneindens en van de Lucht in het Luchtgezwel. *Auditus.*

4. *De Reuk* doet ons de Lucht bij verſtorven Deelen; en bij verwondingen der dikke Ingewanden of der Blaas, door de Stoffe te onderſcheiden, erkennen. *Olfactus.*

5. *De Smaak*, dus kan het bittere ons ten waarborg zijn, dat bij eene Buikwond de Galblaas gekwetst is. *Guſtus.*

6. *Beoordeeling*, hier door ſpooren wij den aart der Ziekte na, door acht te geeven op de Toevallen der Ziekten, op de werking der Oorzaaken, welke de Ziekte gewrocht hadden, en op de ſchadelijke zo wel als helpende Middelen, welke aangebracht worden. *Ratiocinium.*

7. *Vergelijking*, waardoor wij minder kennelijke met de meer bekende gebreken vergelijken. *Analogia.*

Motus automaticus. 8. *De werktuigige beweeging*, daarenboven, des deels, en *de pijn*, geeven dikwerf duidelijk genoeg den zeetel des gebreks te kennen.

IJder Ziekte heeft zijn eigene, gemeene, en bijkoomende Kenteekenen.

Proprium signum. Het *eigen* of *ziektekundig* of *onderderscheidend Kenmerk* van eenige Ziekte, is zodanig een, waardoor de Ziekte van alle andere te onderkennen is; dus is de Klopping bij een waare Slagaderspat, de Kuil of Indrukking der Vinger bij het Zuchtgezwel, en het gekraak in het Celwijs Weeffel een eigen Kenteeken bij het Luchtgezwel.

Somwijlen echter bestaat dit onderscheidend Kenteeken op zich zelve alleen, soms moeten er verscheiden Kenteekenen te gelijk daar toe zamenloopen. Want er zijn gevallen welke geen *eigen*, *onderscheidend Kenteeken* hebben, en dierhalven met geen mogelijkheid kunnen ontdekt worden; dus bij voorbeeld leevert uitgevaat Bloed onder het Bekkeneel geen eenig, onderscheidend Kenteeken op,

Commune signum. Door een *gemeen Kenteeken* word verstaan, zodanig een het welk aan verschillende Ziekten gemeen is; zo is de pijn

pijn een Teeken het geen zeer veele zo wel Koude als Heete Gezwellen verzelt.

Bijkomende, het welk aanduidt, dat er bij de aanwezig zijnde noch eene andere Ziekte zal vooraf gaan of volgen. Zo maakt een tusfchenpoozende Koorts, na eene verwonding volgende, een bijkoomend Kenteeken. *Signum, Epigenomenon.*

Herinnering der Ziekte.

Anamnesis Morborum.

Is die wetenfchap, welke de Kenteekenen opleevert, waar uit wij de Oorzaaken der Ziekte ontdekken.

De *Naaste Oorzaak* ontdekken wij, 1 uit den aart der Ziekte, 2 uit eene bekende werking van de opwekkende of afgeleegene oorzaak, 3 uit de tegenwoordigheid van de voorbefchikkende Oorzaak.

De *Opwekkende Oorzaak*, word dikwerf kennelijk door het verhaal des lijders, vooral dan wanneer eenig uitwendig geweld, of andere uitwendige Oorzaaken zijn voorgegaan; indien in tegendeel eene bij den Zieken onbekende Inwendige Oorzaak mogt plaats grijpen, dan is het de plicht des Heelmeesters alle de Inwendige Oorzaaken natefpeuren,

ren, welke zodanige eene Ziekte kunnen daar ſtellen.

Hier toe dierhalven behooren het wel acht geeven op, en erkennen van, de Uitwerkzelen der zes niet natuurlijke dingen, en van voorgegaane Ziekten.

Prognoſis Morborum.

Voorſpelling der Ziekten.

Is dat Leerſtuk, het welk de Kenteekenen aan de hand geeft, waar uit wij de aanſtaande geſteldheid der Ziekte kunnen voorzeggen.

Bona.

De *Voorſpellende Kenteekenen* zijn:

Goede, welke hoop op Leeven en Gezondheid geeven.

Æquivoca.

Twijfelachtige, welke noch gevaar, noch moeilijkheid in de Geneezing voorſpellen.

Mala.

Kwaade, welke voorboden zijn van gevaar, of des Doods.

Door deeze Kenteekenen voorſpellen wij:

Morbi Exitus.

1. *Den Uitgang*, of *het Einde der Ziekte*, in de Gezondheid, in een andere Ziekte, of in den Dood.

Morbi ſanatio.

2. *De Geneezing der Ziekte*, welke of Gemakkelijk, Moeilijk of Onmogelijk zijn zal

Het

Het is altijd de plicht van een Verſtandig Heelmeester in twijfelachtige gevallen geen zeekere, maar altijd waarſchijnlijke voorſpellingen te maaken.

De Uitkomst en Geneezing van ijdere Ziekte word, in de bijzondere Ziektekunde, geleeraard.

Over de Geneezing der Ziekten.

De Geneezing der Ziekten in het Algemeen.

De *Geneezing* beſtaat in het wegneemen van de Naaste Oorzaak der Ziekten. ***Curatio.***

Deeze wegneeming geſchied of door de eigen Natuurskragten of door behulp der *Konst*; hier van daan is de Geneezing, of *Natuurlijke*, of *Konſtige*. ***Naturalis. Artificialis.***

De Geneezende Natuurskragten, zijn zodanige magten in de vaste of vloeibaare Deelen bevat, waardoor de Natuur in ſtaat geſteld word de Ziekte tegentegaan, of te Geneezen, hier toe behooren voornamentlijk.

1. *De Zamenheelende Kragt*, welke de Wonden, Zweeren, en Beenbreuken geneest. ***Vis Conſolidans.***

Vis suppuratoria. 2. *De Ettervormende Kragt*, welke de Raauwe, Verſtopte, Scherpe, Verſtorvene, Bedorvene, of Vreemde, van de Gezonde Deelen afſcheid.

Vis abſorbens. 3. *Opſlurpende Kragt*, waardoor uitgevaat Bloed, Wije, Water, of andere Vogten door de Opſlurpende Vaaten word aangetrokken, en hier door Uitvaatingen, Waterzuchten en andere Gezwellen gelukkig doet verdwijnen.

Vis excernens. 4. *Uitdrijvende Kragt*, deeze drijft de Vochten door de Huid, Nieren, Darmen, gemaakte of Natuurlijke Zweeren, naar buiten, het zij zulks door Verplaatzing of door eene Scheiding geſchiede.

Vis vitalis aucta. 5. *Vermeerderde Leevenskragt*, waardoor meermaalen Gezwellen, welke hun Oorſprong aan Verſtopping ſchuldig zijn, opgelost worden.

Vis Vitalis imminuta. 6. *Verminderde Leevenskragt*, ſoms word hier door de gevaarlijkſte Bloedvliet, wen dezelve eene flaauwte te weegbrengt, geneezen.

Appetitus. Peculiaris. 7. *Een bijzondere Trek*, geeft ſoms eenig onverwagt, doch heilzaam mid-

middel aan de Hand, waardoor de Ziekte 't ondergebracht word.

De Meeste der Natuurskragten zijn ons echter tot nog toe onbekend.

Zeer veele Ziekten worden daarenboven zonder eenige eigentlijke Hulpmiddelen geneezen, maar wijken door eene gereegelde aanwending der Natuurlijke dingen, als van de *Lucht*, *Spijs*, *Drank*, *Zielsdriften*, *Rust*, *Beweeging*, *Veranderd gestel*; *Climaat*.

De *Middelen*, welke de konst bij de hand neemt ter Geneezing van Ziekten, zijn drieërlij; de *Leevensreegel*, *Hulpmiddelen*, *Werktuigen*. Hier van word de Geneezing der Ziekten door de *Konst* verdeeld:

In dat gedeelte, het welk de Ziekten geneest door Voedzel, en behoorlijke Reegeling der Natuurlijke dingen. ***Hygieine.***

In dat stuk, het welk de Hulp- of Geneesmiddelen ordent. ***Pharmaceutica.***

En in dat gedeelte, waar in of de Hand alleen, of Werktuigen, of een gereegeld Verband vereischt word. ***Chirurgia.***

En daar ieder Ziekte, of voorgekoomen, of geheel, of maar ten deele Geneezen kan worden; verdeelt men de Geneezing.

1. In eene *Voorbehoedende.*

2. In eene *Onderhoudende.*

3. In eene *Volkoomen* Geneezing.

Methodus. Curandi. *De Geneezingswijze*, is de reegel, waarna de Geneezing moet ingericht worden.

Om deeze Geneeswijze wel en gelukkig te beraamen, moet de Heelmeester met alle naauwkeurigheid acht geeven bij iedere Ziekte; welke zij;

Indicans. 1. Het *Aanwijzende*, het welke de wegneeming der Ziekte vordert.

Indicatio. 2. *De Aanwijzing*, waardoor de Ziekte kan weggenoomen worden.

Indicatum. 3. *Het Aangeweezene*, het geen in ſtaat is de Wegneeming uittewerken; en of er geene

Contra Indicans. 4. *Tegen Aanwijzing*, of zodanige geſteldheid, welke belet het Aangeweezene aanteleggen, aanweezig is.

Het Aanwijzende, onderſtelt de Naaste Oorzaak welke moet weggenoomen worden.

De *Aanwijzing*, is de werking des hulpmiddels, waardoor de Ziekte Geneezen word.

Het

Het Aangeweezene, is het Hulpmiddel of Werktuig zelve, welk de Kragt ter wegneeming in zich bevat.

De *Tegen Aanwijzing*, is eene gesteldheid der Ziekte, of van het aangeweezene, tegen de Geneezing aanloopende, of strijdende.

Daarenboven word de Geneeswijze verdeeld in eene *Redelijke*, welke op aanwijzingen gegrond is; en *Proefkundige*, welke zonder deeze alleen op Ondervinding rust. *Rationalis. Empirica.*

De *Redelijke Geneestrant*, kan alleen in Ziekten, omtrend welker aart men zeker is, plaats vinden.

De *Proefkundige*, word gebeezigd in zodanige Ziekten, welker aart onbekend is; hier van kan men eigenzoortige hulpmiddelen in deezen Proefondervindelijk toedienen.

De Bijzondere Geneezing der Ziekten.

Curatio Morborum speciatim.

De Ziekten of derzelver Naaste Oorzaaken worden, door de volgende Hulpmiddelen of Werktuigen, weggenoomen.

De Geneezing der eenvoudige Ziekten, in de vaste Deelen.

1. *De Slapheid der Vezelen en Weekheid der Beenderen*; door Verſterkende, Zamentrekkende Middelen, koud Water, en Omzwagteling.

De Stijfheid der Veezelen, en *Brosheid der Beenderen*; door Verzachtende, Slijmige, Olijachtige.

Vermeerderde Prikkelbaarheid; door Wegneeming der Prikkel, Verdoovende, Verzachtende, ſoms Verſterkende.

Verminderde Prikkelbaarheid; door Prikkelende, en Verſterkende.

Kramp; door Verdoovende; Heulſap, de Kwikgom.

Lamheid, vereischt Zenuwſterkende, Prikkelende, vooral Spaanſche vliegen.

Vermeerderd Gevoel, en *Verminderd Gevoel*, eiſchen dezelve Middelen als in de Prikkelbaarheid.

De Geneezing der Werktuigige Ziekten, word in de Bijzondere Ziektekunde geleerd.

De Geneezing der Ziekten in de Vloeibaare Deelen.

Volbloedigheid, word Geneezen door Aderlaaten en Schraal Voedzel.

Bloed-

Bloedleedigheid, door Voedzaame en Versterkende.

Dikheid of *Verdikking*, door Oplossende, Ontsteekingweerende en waterige Dranken.

Dunheid, door Verdikkende en Versterkende.

Zuure Scherpheid, luistert na Opslurpende; Aarde, Loogzouten, Bittere.

Loogzoutige Scherpheid, door Zuure.

Pekelige Scherpheid, Omwindende, Verdunnende, Afspoelende.

Pokkige Scherpheid, door Kwikmiddelen.

Scheurbuikige Scherpheid, door Citroensap; Oranjesap; en Versche Kruiden.

Gigtige Scherpheid, door eigensoortige, als Spiesglas, Wolfwortel.

Van het Voeteuvel, koud Water, eigenzoortige.

Verkoudheid Stoffe, bereiding van Antimonie en eigenzoortige.

Kropzeerige Stoffe, Koortsbast, Scheerling, Venetiaansche Zeep.

Kankerachtige Stoffe, Scheerling, en andere eigenzoortige.

Die der Pestkool Stoffe door Wijnruit Azijn, Campher, en eigenzoortige.

Rot-

Rottige Stoffe, door Rottingweerende, Koortsbast, Campher, Arnica, Wijnruit.

Sterke Stoffe, Buikzuiverende, en met Honig voorziene Middelen.

Die met Beenbederf, word door Peruviaansche Bast, door de Duivelsdrek soms geneezen.

Ophooping in de eerste Weegen, door Braak- en Buikzuiverende Middelen.

Dwaaling vàn Plaats, terugdrijvende, koud Water.

Ophouding van de Stoffe der Doorwazeming, door Zweetdrijvende.

Ophouding der Pis, door wegneeming van de belemmerende Oorzaak.

De belette Stoelgang, door Clijsteeren, en Buikopenende.

Ophouding van 't Zog, door Uithaaling met de Luchtpomp.

De Agterblijving der Maandstonden, door Hervoortbrenging van dezelve.

De Agterblijving der Aambijen, door Bloedzuigers,

De te Groote Uitloozing van Bloed of ander Vocht, door Stempende Middelen.
Uitvaating en 't stilstaan der Vochten, door Oplossende, Stovingen; Inwendige Ontlastende Middelen, en 't maken eener Opening.

Vet-

Verplaatzing, door eene Opening.

Ophooping Ontsteeking, worden geneezen, door Ontsteeking weerende, uitloozende, terugtrekkende, omwindende, middelen, het wegnemen des prikkels, Aderlating, koud water.

Over den Levensregel der Zieken. *Hygieine.*

De Achtgeeving op het *Voedsel* en het Regelen der Natuurlijke dingen, welke onder het bereik des Heelmeesters in de behandeling van Heelkundige gebreken, vereischt worden, maaken dit Leerstuk uit. *Victus.*

Deeze Regeling geeft ons de zes Natuurlijke dingen, door welker juiste inachtneeming de gezondheid bewaard, en de Ziekten geneezen kunnen worden, hier toe behooren dus:

1. De Lucht. 2. Spijs en Drank. 3. Beweeging en Rust. 4. Zielsaandoeningen. 5. Opgehouden en Uitgeloosde. 6. Het Slaapen, en Waaken.

De Lucht.

Deeze zij bij Wonden, en Zweeren, matig warm, zuiver en stil, met vermijding van Rottige of door Ziektestoffe besmette Lucht, of te vogtige, te koude,

of te warme. Ook moeten Wonden en Zweeren niet lang aan de Lucht, ſchoon dezelve zuiver is, worden blootgeſteld. Het verband moet ſpoedig, en onder het dampen van eenige welriekende Stoffe aangelegd worden.

De Spijze.

Moet in zijne hoedanigheid en hoeveelheid alle goede vereischtens bebben. Zij moet gemakkelijk te verteeren zijn, en in geene te groote of te geringe hoeveelheid op eens gebruikt worden.

Diæta plena, mediocris, tenuis.

De *Spijs-Regeling*, is drieërlei: eene *Volledige*, *Middenmatige*, *Sobere*.

De *Volledige* of *Voedende*, is de zodanige, welke niet alleen de Ligchaamskragten onderhoudt, maar ook dezelve vermeerdert. Hier toe behooren:

Groentenſoepen met Vleeschſoepen.

Vleesch van geſneedene jonge Dieren.

Jongere Groentens.

Gebraaden Hoendervleesch.

Deeze Spijsregeling is dienſtig voor ſterke Menſchen, welke ligte Wonden hebben; of van eene Ziekte geheel teruggekoomen en herſteld zijn.

De Middenmatige onderhoudt wel de kragten, maar vermeerdert dezelve niet; gelijk

Groen-

Groenten- of Rijstsoepen.
Gekookt Hoendervleesch.
Gekookte rijpe Vrugten.

Deeze Spijsregel is nuttig aan Gewonden, en aan hen die aan andere Kwaalen sukkelen, waar bij geene Ontsteeking noch Koorts aanweezig is.

De Sobere, of Schraale, is die, welke de verminderde kragten eenigzints in stand doet blijven; als

Groenten, of Meelsoepen.
Gekookte zuure Vruchten.

Aan hen die zwaare Wonden gekreegen hebben, en waar bij eene Wond-koorts of Ontsteeking zich paart, word deeze regel voorgeschreeven; hier van word deeze de Ontsteeking tegengaande behandeling genaamd.

In alle gevallen echter moet de Heelmeester in 't oog houden, dat hij den Leefregel schikke, naar de Jaaren, Gewoonte, en Tijdsgelegenheid, waar in de Zieke zich bevind.

De Drank.

Hen die het gewoon zijn, is *Water* de beste Drank, *Wijn* en goed *Bier*, komt hen, welke zwak of even van eene Ziekte opkoomen, doch zonder Koorts of

Ontſteeking zich bevinden, te ſtade. Limonade of een afkookzel van Garst met Honig en Azijn, of eene dunne Amandelmelk met Salpeterzout, kan men gevoeglijk in Ontſteeken Ziektens geeven.

De Beweeging en Rust.

Eene matige Beweeging kan men aan hen toeſtaan, bij welke noch Koorts noch Ontſteeking noch gebrookene Ledematen plaats grijpen. Eene *geboogene* richting komt bijna in alle gebrooken Leeden te ſtaade. Het lang agter een liggen op het Heiligbeen moet zo veel mogelijk bij Zieken vermijd worden, waarop men voornamentliik in de Breuk der Dije, of van het Been te letten hebbe.

Ziels-Aandoening.

De Hoop en gematigde Vreugd zijn bij alle Zieken voordeelig, daar in tegendeel alle andere Aandoeningen, Ziels- of Verſtands Werkingen, of al te groote Inſpanningen, zorgvuldig vermijd moeten worden.

Opgehouden, en Uitgeworpen.

De Stoelgang, Waterloozing, Huidsdoorwazeming, moeten dagelijks onderhouden

den

den worden, en teruggehouden, bevorderd worden; de Stoelgang door Clijsteeren; het Water maaken en de Uitwazeming door Drank, welke of Pisdrijvend, of Uitwazeming bevorderend zijn moet.

Het Slaapen en Waaken.

De Slaap zij gematigd; daar het Waaken immer Schadelijk is.

Over de Geneezing door Hulpmiddelen.

Wen de Heelkundige Ziekten Hulpmiddelen vorderen, en dezelve worden toegediend, word zulks het Leerstuk der Hulpmiddelen genaamd. *Pharmaceutica.*

Door Hulpmiddelen, verstaan wij die weezens, welke uit de drie Rijken der Natuur genoomen, geschikt zijn, om Ziekten te Geneezen. Hierom worden dezelve voor eerst verdeeld in Hulpmiddelen van het *Planten - Rijk*, *Dieren - Rijk*, en *Delfstoffelijk Rijk.*

De Hulpmiddelen ter Geneezing der Uitwendige Ligchaams kwaalen geschikt, worden of uitwendig aangevoerd; of in de Maag ingenoomen; daarom worden dezelve in de tweede plaats verdeeld in *Uitwendige* en *Inwendige.*

En vermids dezelve, of zo, als de Natuur dezelve opleevert, of door de Kruidmengkunde, veranderd en bereid, of

door de Hand des Heelmeesters of Kruidkundigen uit veele enkele zamengesteld worden, zo worden de Hulpmiddelen in de derde plaats Onderdeeld, in *Enkele*, *Bereidde*, en *Zamengestelde* Hulpmiddelen. Daar eindelijk de Werking der Hulpmiddelen van derzelver Zamenstellende Deelen afhangt, en *deeze* naar gelang van derzelver verscheidenheid ook zeer veel verschillen; zo worden de Middelen ook na den *Aart* of *Hoedanigheid* van derzelver Zamenstellende Deelen verdeeld in

Slijmige, *Olieächtige*, *Geleiachtige*, *Gomachtige*, *Harsachtige*, *Lijmerige*, *Balsemachtige*, *Wrange*, *Welriekende*, *Zeepachtige*, *Scherpe*, *Brandende*, *Verdoovende*; *Zuure*, *Loogzoutige*, *Geestrijke*; *Luchtvolle*, *Aardachtige*, *Metaalachtige*, *Waterige*, *Werktuigige*.

Naar hunne *Werking*, zijn zij: Verzachtende, Zamentrekkende, Versterkende, Bijtende, Opdroogende; Bevochtigende, Omwindende; Pijnstillende, Ettermaakende; Aantrekkende, Terugdrijvende; Wegvreetende, Verbeeterende, Afvaagende; Heelende; Litteeken bevorderende; Verwarmende, Verkoelende; Oplossende, Ontleedigende; Eigensoortige.

Als

Als een noodwendig vereischte voor een Heelmeester is het noodig, dat hij weete, welke de Geschiktste gedaante zij, waar onder de Geneesmiddelen moeten aangelegd worden. Van hier dat de Verdeeling derzelve ook naar gelang van derzelver Aanvoering, gemaakt worde; voor eerst.

1. in *Voorschriften van de Bereidde;* als van overgehaalde Wateren, Azijnen, Geesten; Tinctuuren, Aftreksels, Elixirs, Uittrekzels; Olieën, Afkookzels, Honingen, Vochten, Slijmen, Zeepen; Mergen, Harssen, Sappen, Zouten, Reuzels, Smeer, Bereidde Spongie, Bereidde Aarde, en Metaalen.

2. *In Voorschriften van Zamengestelde*, als Zamengestelde Wateren; Tinctuuren; Speciën; Stoovingen, zo Drooge als Natte, Omslaagen, Spoeldranken, Mondspoelingen Inspuitingen, Clijsteeren, Waschingen, Baaden; Wademingen, Berookingen; Poeders, Plaasters, Smeeringen, Zalven, Wrijvingen, Slikmiddelen; Zetpillen, Koekjes, Steenen, Koogeltjes; Bougies.

En uit dit alles volgt, dat de Heelkundige Kruidmengkunde zich gemakkelijk in drieën doet onderscheiden:

Waar van het eerste over de *Eenvoudige of Enkele*, het tweede over de *Bereidde of Zamengestelde* middelen en het derde over de wijze om dezelve tot een Uitwendig gebruik voorteschuiven handelt.

Curatio Manualis.

Over de Hand-dadige Geneezing der Ziekten.

Onder den eigentlijken naam van Heelkunde behoort dat Gedeelte der Geneeskunde, het welk of door de Hand alleen, of met behulp van Werktuigen, of door gereegelde Verbanden de Ziekten geneest. De Geneezing door de Hand alleen word dan gebeezigd, wanneer noch een behoorlijke Levensregel, noch de Geneesmiddelen ter Geneezing voldoen.

De Hulpmiddelen, welke bij de Handdadige Heelkunde gebeezigd worden, zijn, de Handen, het Verband, en de Werktuigen. Daarom word ze ook in zo veele Leerstukken verdeeld, als:

1. *Het Leerstuk der Verbanden*; waar in de *Zamenstelling*, en het *Aanleggen* derzelver, geleeraard word.

2. *Het*

2. *Het Leerſtuk der Werktuigen*, welke de gedaante, Zamenſtelling, Stoffe, Verdeeling, Werking en Gebruik van deeze leert, en te kennen geeft.

3. *Het Leerſtuk der Konstbewerkingen*; in dit Leerſtuk word gehandeld over de *Aanwijzingen*, *Tegenaanwijzingen*, *de Plaats*, *Voorbereiding* der Zieken, *Toeſtel* tot het Verband, en Werktuigen; *Ligging* zo met opzicht van den Lijder als Heelmeester; en de Handeling der Konstbewerking zelve; en eindelijk over het Verband, en al het geen *Onder* of *Na* de Konstbewerking zou kunnen voorvallen.

De Ouden verdeelden de Konstbewerking naar de onderſcheiden Uitwerkzelen, welke dezelve te weegbragten, in zeven ſoorten.

1. In eene *Zamenvoeging* van het geen Tegennatuurlijk geſcheiden was. *Syntheſis.*

2. In eene *Terugbrenging*, waardoor de Deelen, welke hunne natuurlijke Holligheid verlaaten hadden, worden in hunne plaats herſteld. *Taxis.*

Diorthosis. 3. In eene *Teregtstelling*, of *Regting*, welke kwalijk gevormde Deelen tragt te veranderen.

Diæresis. 4. In eene *Vaneenscheiding*, waardoor de Deelen tegennatuurlijk vereenigd, van elkander worden gescheiden.

Exeresis. 5. In eene *Uitneeming*, waardoor Vreemde Ligchaamen uitgenoomen worden.

Prosthesis. 6. In eene *Bijvoeging*, welke het Ontbreekende aanvult.

Aphæresis. 7. In eene *Wegneeming*, welke het Overtollige wegneemt.

Hedendaags verdeelt men de Konstbewerkingen.

Manualis. 1. In *Hand-dadige*, welke alleen door de Hand volbragt worden; als de Herstelling van Breuken, Ontwrichtingen.

Instrumentalis. 2. In *Werktuigige*, welke door de Hand met Werktuigen gewapend geschied, als Aderlaaten, Panbooren, Afzetten.

LIJST

DER

HEELKUNDIGE VERBANDEN.

Hier toe behoort eene zekere voorraad van verſcheiden Zamenſtellingen van de Eenvoudigſte tot de meest Moeilijke, waarom wij den Heere Plenck in de opgaave derzelver ſtiptelijk zullen volgen.

I. Plukzel, of uitgeraafelde Linnendraaden; welke bijzonder Zaamengevoegd, uitmaaken:

1. Wieken.

2. Steekwieken.

II. Plaasters: of andere Geneesmiddelen.

III. Drukdoeken.

VI. Enkele Zwagtels, of Windzels.

Rondgaande Windzels.
Opklimmend Windzel.
Nederdaalend Windzel.

Ver-

Vereenigend Windzel.
Uitdrijvend Windzel.
Zamendrukkend Windzel.
Vasthoudend Windzel.

V. Zamengeſtelde Windzels.

VI. Bijkoomende zaaken, als: *Spalken*, *Kusſens*, *Banden*, *Gaarn*, enz.

Hoofdwindzels.

Het Groote Hoofddekzel.
Het Kleine Hoofddekzel.
Het Hoofdverband.
De Slingerband.
Zeshoofdige Band.
Vereenigende Band.
Het Schuitverband.
Het Zonneverband.
Verband bij de Panbooring.

Oogwindzels.

Eenoogig Verband.
Dubbel Oogverband.
Drieboekig Oogverband.
Het Oogverband van den Heer WENCEL.

Neusverbanden.

Het Zwaluw Verband.
Het onderſcheidend Verband.
De Neus-ſlingerband.

Verbanden voor de Lippen.

Verband voor den Hazenmond.
Verband voor de Boovenlip.
Verband voor de Onderlip.

Verbanden voor de Onderkaak.

De Enkele Muilband.
De Dubbele Muilband.
De Slingerband.

Verband voor het Aangezicht.

Het Momaangezicht.

Verbanden aan den Hals.

Het Zamenhoudende, Vereenigend Windzel.
Het Verdeelend Windzel.
Het Verband bij de Strotſneede.
Het Zamenvoegend Windzel.

Verbanden voor de Rug en Lendenen.

De Schouderband met het Servet.
Vierſpans Verband; Middellijfs Windzel.

Verbanden tot de Borſten.

Vierhoofdig Verband tot het afzetten der Borst.
Enkel ophoudend Verband.
Dubbel ophoudend Verband.
T wijze band voor de Borſten.

Ver-

Verbanden tot den Buik.

De Vereenigende Band.
Buiks Cingel.

Verbanden tot het Manlijk Lid.

Verband voor de Verwonding der Roede.
Draagband voor den Balzak.
Schortband voor denzelven.
Verband voor der Vrouwen Boezem.
Boezemband.
Verband voor de Bilnaad en Billen.
Enkelvoudig T Verband.
Dubbeld T Verband.

Verband tot de Liesch.

Het Koornaair Verband.
Het Verband voor de Liesbreuk.

Verband voor den Schoudertop.

Enkel Ster Verband.
Dubbel Ster Verband.
Opklimmend Koornaair.
Nederdaalend Koornaair.

Verband voor den Opper- en Onderarm.

Verband tot de Breuk van den Arm.
Verband tegens het Ontwrichten der Schouder.
Verband bij het afzetten des Arms.
Verband bij het Afzetten des Onderarms.

Verband tot het Gewricht des Elleboogs.

Verband tot de Ontwrichting des Ellepijps

Ver-

Verband tot het Aderlaaten.
Verband bij eene beleedigde Slagader.
Verband bij eene Slagader Breuk.

Verband tot de Hand en Vingeren.

Verband tot de Voor-hand.
Verband tot de Na-hand.
Verband tot eene Vinger.
Verband tot alle de Vingeren.
De Vingerhoed.
Het Verband tot de Aderlaating op de Hand.
Het Verband na het Afzetten van een Vinger.
De Geheele Handſchoen.
De Halve Handſchoen.

Verbanden tot de Dije en het Been.

De Koornaair voor de Ontwrichting der Dije.
Het Verband bij de Breuk van 't Dije-been.
Het Verband bij de Breuk van 't Been.
De 18 Hoofdige Band.
Het Verband bij de Afzetting der Dije.
Het Verband bij de Afzetting van het Been.

Verbanden tot de Knie.

Het Verband voor de Ontwrichte Knie.
Verband voor de Langwerpige Breuk der Knieſchijf.

Het

Het Verband voor de Dwarsſche Breuk der Kneſchijf.

Het Verband voor het breeken en ſcheuren van den Band der Knieſchijf.

Verbanden tot den Voet en de Toonen.

Het Verband voor den Ontwrichten Voet.

Het Verband tot de Aderlaating op den Voet.

Het Verband tot de Breuk van den Pees van Achilles.

Verbanden tot de Breuken.

Enkele Breukband voor de rechterliesch.

Enkele Breukband voor de Linkerliesch.

Enkele Breukband met een holle Pop.

Enkele Breukband met een buigbaare Veer.

Dubbele Band met een buigbaare Veer.

Enkele Band voor de Navelbreuk.

Schortband voor de Navel.

Band tot de Breuk in de Bilnaad.

Ledere Breukband voor Kinderen.

Breukband van Bombazijn.

Het Verband voor Navelbreuken bij Kinderen.

De Breukband voor Navelbreuken bij Kinderen.

Buikband tegen het te ſterk hangen der Buik.